

**KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ
FAKULTETAS
EUROPOS INSTITUTAS**

Indrė Švedkauskienė

**EUROPOS SAJUNGOS DVIŠALIŲ PREKYBOS SANTYKIŲ
SU JAV IR RUSIJA RAIDA (1998-2014) IR PERSPEKTYVOS**

Magistro darbas

**Darbo vadovė
Doc. dr. Rasa Daugėlienė**

KAUNAS, 2015

**KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ
FAKULTETAS
EUROPOS INSTITUTAS**

**EUROPOS SAJUNGOS DVIŠALIŲ PREKYBOS
SANTYKIŲ SU JAV IR RUSIJA RAIDA (1998-2014) IR
PERSPEKTYVOS**

Europos integracijos studijų magistro darbas

Studijų programa 621N12003

**Vadovė
Doc. dr. Rasa Daugėlienė
2015 05**

**Recenzentas
Prof. habil. dr. Kęstutis Kriščiūnas.
2015 05**

**Atliko
SMEU-3/5 gr.stud.
Indrė Švedkauskienė
2015 05**

KAUNAS, 2015

Švedkauskienė Indrė; Development and Perspectives of EU Bilateral Trade Relations with USA and Russia (1998 – 2014): Master's Work in European Integration Studies / supervisor Doc. dr. R. Daugėlienė, Kaunas University of Technology. – Kaunas, 2015.

SUMMARY

International trade is the exchange of goods and services between countries. This type of trade gives rise to a world economy, in which prices, or supply and demand, affect and are affected by global events.

International trade has flourished over the years due to the many benefits it has offered to different countries across the globe. International trade is the exchange of services, goods, and capital among various countries and regions, without much hindrance. The international trade accounts for a good part of a country's gross domestic product. It is also one of important sources of revenue for a developing country.

With the help of modern production techniques, highly advanced transportation systems, transnational corporations, outsourcing of manufacturing and services, and rapid industrialization, the international trade system is growing and spreading very fast.

According to the changing situations, we have to look through the current trade situation and to see what have been done and how to improve EU bilateral trade relations with USA and Russia.

In this master work you can find a wide range analysis of theory and practice. The first chapter consists of three parts: benefits of the international trade, the international trade and relations theories. International trade theories are simply different theories to explain international trade. Trade is the concept of exchanging goods and services between two people or entities. International trade is then the concept of this exchange between people or entities in two different countries. In this section, you will learn about the different trade and relation theories that have evolved over the past century and which are most relevant today. Additionally, you will explore the factors that impact international trade and how businesses and governments use these factors to their respective benefits to promote their interests.

The second chapter consists of barriers to international trade and the organizations that coordinate the international trade and its level. Free trade refers to the elimination of barriers to international trade. The most common barriers to trade are tariffs, quotas, and nontariff barriers.

The third chapter is mainly focused on statistic data from Eurostat. Main trend of EU bilateral trade relations with USA and Russia are analysed. Analysis of statistic data provides a wide picture of the trade existence: here we can see how the relations related to trade has change over a wide period

of time: 1998 – 2014. At the end of this master work, you can find a recommendations how to strengthen international trade among these two blocks EU and USA, and EU and Russia.

TURINYS

IVADAS.....	11
1. TARPTAUTINĖS PREKYBOS TEORIJŲ IR TARPTAUTINIŲ EKONOMINIŲ SANTYKIŲ SINERGIJOS PAIEŠKA.....	13
1.1 Tarptautinės prekybos vystymo naudos pagrindimas.....	13
1.2 Tarptautinės prekybos teorijos ir jų svarba.....	17
1.3 Tarptautinių santykių teorijų charakteristikų identifikavimas.....	22
2. TARPTAUTINĖS PREKYBOS SANTYKIUS APIBRĖŽIANČIŲ PRIEMONIŲ IR ORGANIZACIJŲ IDENTIFIKAVIMAS IR KLASIFIKAVIMAS.....	27
2.1 Tarptautinę prekybą ribojančių priemonių teorinė analizė.....	27
2.2 Tarptautinės prekybos specifiką apibrėžiančių organizacijų veiklos analizė.....	33
3. ES DVIŠALIŲ PREKYBOS SANTYKIŲ SU JAV IR RUSIJA BRUOŽŲ ANALIZĖ.....	38
3.1 ES prekybos santykių su JAV specifika.....	39
3.2 ES dvišalių prekybos santykių su JAV kaitos tendencijų analizė.....	45
3.3 ES prekybos santykių su Rusija specifika.....	51
3.4 ES dvišalių prekybos santykių su Rusija tendencijų analizė.....	56
IŠVADOS.....	60
LITERATŪRA.....	62
PRIEDAI.....	64

LENTELĖS

1 lentelė **Pagrindiniai protekcionizmo principai**

2 lentelė **Tarptautinės prekybos teorijos**

3 lentelė **Tarptautinės prekybos reguliavimo priemonės.**

4 lentelė **Importo muitai.**

5 lentelė **Analizuojami laikotarpiai ir jų pagrindimas**

6 lentelė **Eksportuojamų ir importuojamų prekių sritys**

PAVEIKSLAI

- 1 pav. **Tarptautinę prekybą ribojančios priemonės**
- 2 pav. **Tarptautinę prekybą nustatančios organizacijos.**
- 3 pav. **ES ir JAV importas 1998-2014 metais (mlrd. eur)**
- 4 pav. **ES ir JAV eksportas 1998-2014 metais (mlrd. eur)**
- 5 pav. **ES ir JAV importas pagal produktų grupes 1998-2014 metais**
- 6 pav. **ES ir JAV eksportas pagal produktų grupes 1998-2014 metais**
- 7 pav. **ES ir Rusijos prekybos politika**
- 8 pav. **ES ir Rusijos importas 1998-2014 metais (mlrd. eur)**
- 9 pav. **ES ir Rusijos eksportas 1998-2014 metais (mlrd. eur)**
- 10 pav. **ES ir Rusijos importas pagal produktų grupes 1998-2014 metais**
- 11 pav. **ES ir Rusijos eksportas pagal produktų grupes 1998-2014 metais**

SANTRUMPOS

GATT - Bendrasis susitarimas dėl muitų tarifų ir prekybos

PPO – Pasaulio prekybos organizacija

JTO – Jungtinių tautų organizacija

TTO - Tarptautinės tarpvyriausybines organizacijos

ICC - Tarptautiniai prekybos rūmai

IVADAS

Temos aktualumas. Šiuolaikinė pasaulinė visuomenė atvira, susijusi įvairiais bendravimo ir bendradarbiavimo ryšiais. Vienas iš pagrindinių bendravimo ir bendradarbiavimo ryšių yra tarptautinė prekyba. Dabartinė pasaulio, o taip pat ir Europos ekonominė situacija skatina gilintis į tarptautinės prekybos sistemą ir rasti būdų kaip gauti kuo didesnę naudą visiems prekybos partneriams. Tarptautinės prekybos specifiką, ją ribojančius ir įtakančius veiksnius nagrinėja daug Lietuvos ir užsienio autorių: (Bernatonytė, 2007; Navickas, 2014; Startienė, 2002; Smith, 1998; Grižas, 2002; Jakutis, 2000; Allen, 2009; Gilpin, 1998; Hollis, 1998; Vijeikis, 2003; Taoka, 2000 ir kt.)

Vis didėjantis tarptautinės prekybos mastas bei konkurencija, o ypač geopolitiniai veiksniai, kurie susiformavo pastarąjį dešimtmetį, skatina analizuoti ES dvišalius prekybos santykius su JAV ir Rusija bei planuoti, kaip būtų galima sustiprinti ir pagerinti prekybos santykius su šiomis prekybos partnerėmis. ES regionas turėtų ne tik neapleisti lyderio pozicijų tarptautinėje prekyboje, bet ir išlaikyti jas ateityje. Todėl esant dabartinei ekonominei situacijai, labai svarbu išsiaiškinti Europos Sąjungos dvišalių prekybos santykių su JAV ir Rusija raidą, kadangi šių santykių specifiška ir raida išryškėja pažvelgus į statistinius duomenis: ES didžiausios prekybos partnerės yra Rusija ir JAV. Labai svarbu žinoti būdus, kuriais vyksta prekyba, ir kokios numatomos tarptautinės prekybos perspektyvos.

Kaip parodė įvairių statistinių duomenų analizė, nustatyti Europos Sąjungos dvišalių prekybos santykių su JAV ir Rusija specifiką ir raidą yra pakankamai sudėtinga. Todėl šiame darbe siekiama iškristalizuoti politinius ir ekonominius kriterijus, kurie įgalintų nustatyti analizuojamų objektų tarptautinės prekybos santykių specifiką. Manoma, jog ši analizė galėtų padėti ekspertams, vykdančioms tolimesnius tyrimus dėl Europos Sąjungos dvišalių prekybos santykių. Be to, šis darbas padėtų toliau gilintis į tarptautinę prekybą, sprendžiant, kokias produktų grupes skatina eksportuoti ir importuoti, kaip su minėtomis šalimis toliau vystyti glaudesnius prekybinius ryšius.

Nepaisant to, kad ES dvišaliai prekybos santykiai su JAV ir Rusija ekspertiniuose dokumentuose yra pakankamai dažnai tyrinėjami, tačiau nuoseklus pastarajame dešimtmetyje išryškėjusių ekonominių santykių sudėtingumas neatspindėtas. Iš to kyla mokslinė/praktinė problema, kokios tarptautinės prekybos kliūtys yra taikomas plėtojant ES dvišalius prekybos santykius su JAV ir Rusija?

Tyrimo objektas. ES tarptautinė prekyba.

Tyrimo dalykas. ES dvišaliai prekybos santykiai su JAV ir Rusija.

Darbo tikslas –identifikuoti ES dvišalių prekybos santykių su JAV ir Rusija raidos tendencijas 1998-2014m. laikotarpyje bei, vadovaujantis prekybos sutarčių pagrindu, identifikuoti galimas santykių perspektyvas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Susisteminti ir išgryninti tarptautines prekybos ir tarptautines ekonominių santykių teorijas;
2. Susisteminti tarptautinę prekybą ribojančias priemones ir identifikuoti tarptautinės prekybos specifiką apibrėžiančias organizacijas, kurios daro įtaką ES dvišaliams prekybos santykiams;
3. Atlikti Europos Sąjungos dvišalių prekybos santykių su JAV ir Rusija raidos tendencijų analizę (1998-2014) ir numatyti galimas perspektyvas;

Tyrimo metodai: tyrimo tikslui pasiekti naudoti šie tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros analizė: teorinėje darbo dalyje remiamasi Lietuvos bei užsienio autorių moksliniais darbais.
2. Statistinių duomenų palyginamoji analizė: išgryninamos ES dvišalių prekybos santykių su JAV ir Rusija tendencijos 1998-2014m. laikotarpiu.

Tyrimo reikšmingumas:

- susisteminta pagrindiniai tarptautinės prekybos santykius apibrėžiančių teorijų bei priemonių aspektai;
- susisteminta tarptautinę prekybą ribojančių priemonių klasifikavimo sistema;
- pateikta ES dvišalių prekybos santykių su JAV ir Rusija raida (1998-2014);
- išryškintas tarptautinę prekybą apibrėžiančių organizacijų vaidmuo.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro įvadas, trys dalys ir išvados. Kiekviena darbo dalis suskirstyta į skyrius pagal nagrinėjamo klausimo pobūdį. *Pirmame skyriuje* siekiama susisteminti pagrindinius tarptautinės prekybos santykius apibrėžiančių teorijų aspektus. *Antrajame skyriuje* pateiktos tarptautinę prekybą ribojančios priemonės ir jų klasifikavimo sistema. Atliekama tarptautinės prekybos specifiką apibrėžiančių organizacijų veiklos analizė. *Trečiajame skyriuje* siekiama išgryninti ES dvišalių prekybos santykių su JAV ir Rusija raida.

1. TARPTAUTINĖS PREKYBOS TEORIJŲ IR TARPTAUTINIŲ EKONOMINIŲ SANTYKIŲ SINERGIJOS PAIEŠKA

Pirmame darbo skyriuje nagrinėjama tarptautinės prekybos reikšmė globalios ekonomikos plėtros vystymuisi. Teoriniame lygmenyje išgryninamos tarptautinės prekybos sąvokos interpretacijos, pateikiami tarptautinės prekybos apibrėžimai. Be abejo, šiame skyriuje nagrinėjamos tarptautinės prekybos teorijos bei tarptautinių santykių teorijos, ieškoma sąsajų, siekiant paaiškinti tarptautinės prekybos vyksmą dvišaliuose santykiuose. Išgryninama šių veiksnių nauda tarptautinei prekybai.

1.1 Tarptautinės prekybos vystymo naudos pagrindimas

Tarptautinė prekyba yra viena iš pagrindinių ekonomikos varomųjų veiksnių. Nuo senųjų laikų nuolat vyko tarptautinė prekyba tarp įvairių šalių, žemynų. Kai prekyba vyksta už valstybės sienų, ji tampa šalies socialinės ir ekonominės politikos objektu, todėl kiekviena šalis stengiasi tobulinti savo užsienio prekybos politiką, tuo siekdama gauti kuo daugiau naudos. Prekių ir paslaugų judėjimas tarp šalių susieja nacionalinius ūkius į bendrą rinkos sistemą ir sustiprina šalių tarpusavio ekonominę priklausomybę.

Pagal dabartinį lietuvių kalbos žodyną, prekyba yra aiškinama kaip ūkinė veikla, kuri yra susijusi su prekių pirkimu ir pardavimu. Žodžiu „tarptautinis“ gali būti nusakoma tai, kas priimta, sutarta daugelio ar visų tautų, taip pat vykstantį tarp tautų, valstybių bei bendrą daugeliui tautų ar valstybių. Todėl tarptautinę prekybą galima apibūdinti kaip veiklą parduodant ar perkant valstybių mastu. Tokios prekybos vystymuisi reikalingas ne tik šalių susitarimas, bet ir globalus prekybos valdymas. Kaip teigė Bernatonytė (2007), „tarptautinė prekyba (international trade) – tai pardavimo ir pirkimo procesas, vykstantis tarp įvairių šalių pardavėjų, pirkėjų, tarpininkų. Išgryninami du pagrindiniai tarptautinės prekybos proceso bruožai:

- Jis vyksta tarp dviejų ar daugiau valstybių. Todėl, kad prekiaujama už valstybės sienų, prekyba tampa šalies socialinės ir ekonominės politikos objektu.
- Naudojama įvairi valiuta, kuriai būdingi valiutų kursų svyravimai ir ne tik (palūkų normos, infliacija).

Tarptautinė prekyba susideda iš dviejų prekinųjų srautų: eksporto (prekių išvežimas iš šalies muitų teritorijos) ir importo (prekių įvežimas į šalies muitų teritoriją). Importo ir eksporto pasireiškimas turi tam tikras priežastis, importui priskirtus motyvus galima taikyti ir eksportui. Importas sąlygoja didelę priklausomybę nuo užsienio tiekėjų, bei, jei importuojamos tokios pačios

prekės, kurios gaminamos ir šalies viduje, sudaro konkurenciją vidaus gamintojams. Užsienio pirkėjai perka iš kitos šalies prekes, kadangi tos šalies įmonės gamina tas prekes, kurių užsienio įmonės negamina arba kitos šalies įmonės gamina analogiškas prekes pigiau ir geresnės kokybės. Taigi gamybos veiksmų skirtingumas, įvairūs motyvai sąlygoja šalių tarpusavio mainus.

Tarptautinei rinkai būdinga gamintojų ir vartotojų gyvenimas skirtingose pasaulio šalyse. Dėl šių priežasčių atsiranda nemažai rizikos formų, pavyzdžiui, valstybės vykdoma politika. Tarp skirtingo turtingumo šalių nuolat iškyla politiniai nesutarimai dėl iš prekybos gaunamų pajamų paskirstymo. Valstybės siekia apsaugoti savo rinkas ir gamintojus, todėl susidaro tarptautinės prekybos barjerai ar įvairios skatinimo formos. Be to, visos valstybės ekonomiškai reguliuoja eksporto ir importo tikslus, skatina užsienio prekybą ir balansuoja mokėjimus.

Kiekviena valstybė, stengdamasi užtikrinti ekonomikos vystymąsi, imasi pastangų nukreiptų prieš kitų šalių konkurenciją tarptautinėje prekyboje, taip siekdama užtikrinti savo ūkio saugumą, kadangi kaip ir kiekvienoje situacijoje taip ir tarptautinėje prekyboje yra savų privalumų ir trūkumų ir tenka imtis priemonių šalies ekonomikos apsaugojimui. Kai kurias valstybes tarptautinė prekyba įtakoja mažiau, nes jos turi didesnius gamtinius išteklius ar vykdo protekcionizmo politiką (Navickas, 2014).

Pasaulyje nuolat vyksta kūrimas, gamyba ir mainai. Nėra valstybės, kuri naudotųsi ir išgyventų tik iš savo išteklių, materialinių ir dvasinių vertybių. Tam naudojama prekyba, finansai, teisė – sauga, ryšiai ir kiti veiksniai. Tarp pasaulio valstybių veikia vieninga gamybos arba kūrimo pasiskirstymo mainų sistema. Todėl visos valstybės yra pasaulio ūkio dalis. Nepaisant jų dydžio, ekonominės padėties, išsivystymo, ar kitų bruožų, visos šalys sudaro pasaulio ūkio sistemą. Bagdanavičius (2000) teigia, jog pasaulio ūkio pagrindinės sudedamosios dalys yra visi nacionaliniai ūkiai. Visus šiuos pasaulio ūkius apjungia ekonomines ir prekybinis bendradarbiavimas, nuolat atnaujinama bendradarbiavimo ryšių sistema. Prekyba, darbo ištekliai, inovacijos, sukauptas kapitalas – visa tai apima pasaulio ūkis. Trumpai tariant, visas globalus ūkis yra glaudžiai susijęs tarpusavyje. Iš esmės pasaulio ūkis gali būti apibūdinamas kaip ekonomika. Kaip teigia Gilpin (2004), šiuo atveju ekonomika gali būti suvokiama kaip žmogiškųjų poreikių tenkinimo šaka, kuris skatina pačių individų veiklą, prekybą prekėmis ir paslaugomis.

Su prekyba kartu vystėsi ir prekybos politika, todėl jau nuo senovės įvairios valstybės bandė įtakoti šią veiklos sritį. Prekyba daro ne tik ekonominę, bet ir kultūrinę poveikį valstybėms, ji padeda plisti naujoms idėjoms ir technologijoms. Tarptautinės prekybos pagrindu veikia labai didelė dauguma įmonių ir kompanijų. Tarptautinės prekybos pagrindu įvairios įmonės gali pasinaudoti tarptautinės rinkos privalumais – didesnė rinka gamybai ir paslaugoms, pigesni darbo ir kapitalo ištekliai, realizacijos galimybės, idėjos, ir t.t. Deja, tarptautinė prekyba užtikrina ir didesnes konkurencijos sąlygas.

Šalies tarptautiniai ekonominiai santykiai apima šias pagrindines sritis:

- **Prekyba prekėmis** – šioje srityje dominuoja prekių mainai, kurie pasireiškia tiek eksportu, tiek importu;
- **Paslaugų judėjimą** – paslaugų srautas sujungia žmonių ir prekių transportavimą, draudimą, konsultacijas, patentus, licencijas ir kt.;
- **Kapitalo judėjimą** – kapitalo srautas apima skolininkų ir įsipareigojimų užsienio atžvilgiu pasikeitimus (tiesioginės investicijos, vertybinių popierių, nekilnojamojo turto sandoriai, kreditai ir kt.);
- **Mokėjimus** – į mokėjimų srautą įeina minėtų operacijų atlikimas bankų operacijoms, gaunant mokėjimus iš užsienio arba vykdant mokėjimus užsienio partneriams (Kolyta ir kt., 2002).

Tarptautinė prekyba XX amžiaus antroje pusėje plito labai sparčiai. Pasak Daniels (2005), spartų pasaulinės prekybos augimą lėmė ir lemia šie veiksniai:

- Tarptautinio darbo pasidalijimo plėtotė;
- Mokslinė pažanga, reikalaujanti greito pagrindinio kapitalo atnaujinimo ir naujų technologijų įdiegimo gamyboje;
- Aktyvi transnacionalinių ir daugianacionalinių korporacijų veikla;
- Tarptautinės prekybos liberalizavimas;
- Ekonominės integracijos stiprėjimas, šalinantis muitų ir kvotų barjerus bei skatinantis laisvosios prekybos regionų ir muitų sąjungų steigimą.

Tarptautinė prekyba užtikrina valstybės produktyvumą, garantuoja gamybos apimčių didėjimą. Dėka tarptautinės prekybos, visos valstybės tobulinasi įvairiose srityse: tiek prekybos, tiek bendradarbiavimo. Visos valstybės, kurios dalyvauja tarptautinės prekybos arenoje, tobulėja. Valstybės gamina tas prekes, kurioms turi perteklinius išteklius, ir perka tas prekes, kurių pasigaminti tiesiog negali. Tarptautinės prekybos dėka plinta pažangiausios technologijos, padedančios kelti nacionalinio ūkio veiklos efektyvumą, šalies prekių ir paslaugų vartotojai įgyja didesnę galimybę rinktis ir geriau tenkina savo poreikius, iš šalies išvežamos vidaus rinkoje perteklinės prekės ir įvežamos prekės, kurių šalis pati negali pasigaminti. Prekių ir paslaugų judėjimas tarp šalių susieja nacionalinius ūkius į vieningą rinkos sistemą ir sustiprina šalių tarpusavio ekonominę priklausomybę. Tarpusavio priklausomybei turi įtakos šalies teritorijos dydis, ekonominio išsivystymo lygis, vidaus rinkos apimtis, gamtiniai ištekliai.

Dėl prekių ir paslaugų judėjimo šalys tarpusavyje sudaro bendrą tinklą, kuris apjungia šalių nacionalinius ūkius; prekyba sukuria vieningą rinkos sistemą bei sustiprina šalių tarpusavio ekonominę priklausomybę. Teritorijos dydis, vidaus rinkos apimtis, gamtiniai ištekliai, ekonominio išsivystymo lygis, - visa tai turi įtakos tarpusavio priklausomybei ir bendradarbiavimui.

Kiekviena šalis yra suinteresuota turėti kiek įmanoma daugiau tarptautinių prekybos partnerių, nes tarptautinė prekyba užtikrina didėjančią paklausą, vartotojai gali rinktis, pelnosi privačios įmonės, mažėja gamybos sąnaudos, o tai leidžia gamintojui išplėsti gamybą. Tarptautinė prekyba sudaro sąlygas gaminti naujas prekes, kurioms vienos šalies rinka yra per maža, kad padengtų šios prekės projektavimo, įrangos ir gamybos išlaidas (Bernatonytė, 2004). Šiuo atveju vartotojai gauna kokybiškai naujų prekių, pagamintų pažangiausiomis technologijomis.

Be to, tarptautinė prekyba sąlygos konkurencijos padidėjimą. Tarkime, šalyje/rinkoje vyrauja monopolinė firma. Kai nėra tarptautinės prekybos, firmai priklauso visa šalies vidaus rinka. Jei nebūtų vyriausybės reguliuojama, ji nustatytų monopolinę savo produkcijai kainą. Vykstant tarptautinei prekybai, monopolinės firmos produkcijos paklausa padidėja ir dabar firma gali tiekti savo produkciją ne tik vidaus, bet ir pasaulinei rinkai. Tačiau firma nebetenka garantuotos vidaus rinkos, nes joje atsiranda pajėgūs konkurentai iš užsienio. Vadinasi, užsienio prekyba pertvarko natūraliąją monopoliją, veikiančią vidaus rinkoje, į natūraliąją oligopoliją, veikiančią pasaulinėje rinkoje. Dėl to monopolinės firmos vykdoma vidaus rinkos kontrolė nutraukiama. Jos galimybės valdyti vidaus rinką sumažėja. Mažesnė, t. y. konkurencingesnė, kaina pagerina išteklių pasiskirstymą ir kartu padidina efektyvumą (veiksmingumą). Padidėjusi konkurencija priverčia firmą mažinti išlaidas, kas sąlygoja didesnį efektyvumą (Navickas, 2014).

Būtina pabrėžti tai, jog nė vienai valstybei nėra naudinga atsiriboti nuo kitų valstybių ir vystyti uždara ekonomiką. Visų pirma, taip yra dėl to, kad nė viena šalis negali pasigaminti visų reikmenų ar paslaugų reikalingų įvairiems gyventojų poreikiams tenkinti. Be to, yra atveju, kai pirkti jau pagamintą prekę iš kaimyninių šalių, yra kur kas pigiau, nei ją gaminti šalies viduje.

Užsienio prekyba sudaro sąlygas kiekvienos šalies gyventojams nusipirkti kitose šalyse pagamintų produktų, kurių gamyba šalies viduje brangiai kainuotų. Užsienio prekyba skatina gaminti naujus produktus. Nauda gaunama gaminant naujas prekes ne tik šalies viduje, bet ir užsienyje. Taigi pagrindinė tarptautinės prekybos nauda – didesnė prekių įvairovė tiek šalies vartotojams, tiek gamintojams, perkantiems pasaulinėje rinkoje žaliavas ir kitus gamybos išteklius.

Tarptautinės prekybos dėka valstybės gali specializuotis gaminant tam tikras prekes bei paslaugas ir taip siekti didesnio gamybos efektyvumo bei našumo. Dėl to atsiranda darbo našumo padidėjimas ir gamybos kaštų sumažėjimas, o tuo pačiu yra gaunama absoliutinė ir santykinė nauda.

Tarptautinė prekyba taip pat daro ir kitą, labiau ginčytiną poveikį visuomenės vertybėms, idėjoms ir elgesio normoms. Taip ekonominio Nacionalizmo šalininkai prekių įvežimą (importą) dažnai vertina neigiamai. Jų nuomone prekyba nepaiso tradicijų ir papročių, ugdo materializmą ir troškimą vartoti atvežtines prekes, žalingas šalies gyventojams. Kai kurie kritikai įžvelgia užsienio prekyboje imperialistines ekonominės politinės kultūrinės ekspansijos galimybes.

Kita vertus, tarptautinė prekyba sukelia tam tikrų prieštaravimų, ne jos poveikis yra nevienodas įvairioms šalies gyventojų socialinėms grupėms. Vartotojams yra naudingas importas, o ne eksportas. Tuo tarpu gamintojams naudinga eksportuoti prekes, o importas jiems yra nuostolingas. Būtent importas didina ir nedarbą šalyje. Apibrėžtus prieštaravimus iš dalies švelnina tas faktas, jog vartotojai ir gamintojai dažniausiai yra tie patys asmenys. Todėl esant subalansuotai tarptautinei prekybai, minėti eksporto ir importo poveikiai turėtų kompensuoti vienas kitą. Murray (2007), aiškindamasis eksporto sąvoką, siejo teisės ir politinius tarptautinės prekybos aspektus. Murray (2007) išskyrė teisinių dalykų svarbą sėkmingai tarptautinei prekybai vystyti.

Reikia pabrėžti, kad tarptautinės prekybos teikiama privalumai gali pavirsti trūkumais, o tuomet patiriama žala. Be abejo, vystantis ekonomikai, atsiranda naujų tarptautinės prekybos plėtros formų. Tarptautinės prekybos teorijos įtakoja tarptautinės prekybos vystymąsi ir prekybos plėtrą.

1.2 Tarptautinės prekybos teorijos ir jų svarba

Tarptautinė prekyba daro įtaką kiekvienam individui. Faktas, jog tarptautinė prekyba nėra naujas visuomenės reiškinys, juk sąvoka „pasaulio ūkis“ yra žinoma jau nuo senų laikų, kuomet pati prekyba buvo suvokiama ne kaip pirkimas ir pardavimas, o paprasčiausi mainai. Tikriausiai pati seniausia diskusijų ir ginčų tema ir yra pati prekyba, šiai temai nagrinėti sukurta ir išgryninta daug teorijų ir schemų.

Tarptautinėje ekonomikoje galima būtų išskirti tris pagrindines šios srities minties mokyklas: merkantlistinę, liberalią (arba neoklasikinę) ir marksistinę. Mažai tikėtina, kad kuri nors teorija gali visiškai objektyviai atspindėti faktus ir būti visiškai patikimu prekybos globaliame kontekste specifinių problemų nagrinėjimo vadovu.

Kaip teigė Trumpa (2003), tarptautinės prekybos teorijos – tai teorijos, nagrinėjančios tarptautinę prekybą ir specializaciją lemiančius veiksnius bei iš to gaunamą pelną. Tiriama kaip pasiūlos sąnaudos ir paklausos struktūros veikia tarptautinės prekybos lygį, produktų ir rajono sudėtį bei pelno, gauto iš prekybos lygį ir skirstymą. Tarptautinės prekybos teorijos aiškina valstybės ar regiono vaidmenį prekiaujant prekėmis ir paslaugomis tarptautiniu mastu. Kaip teigia Bernatonytė, yra galimos dvi pagrindinės tarptautinės prekybos formos: laisva prekyba ir protekcionizmas. Pirmajai grupei priklauso laisvoji prekyba tarp šalių. Būtent šios teorijos grupėje yra teigiama, jog prekyba turi vyrauti tarp šalių be jokių apribojimų. Tuo tarp protekcionizmo teorijų grupė teigia, jog valstybei reikia kontroliuoti tarptautinę prekybą. Laisvoji prekyba – tai valstybės ekonominė politika, kai be jokių muitų, mokesčių ar suvaržymų visos šalys naudojasi tarptautinio teritorinio gamybos specializavimo privalumais. Ji padeda efektyviai paskirstyti pasaulinius resursus ir maksimalizuoti pasaulines pajamas. Tarptautinės prekybos veiklą prižiūri ir reglamentuoja kiekviena valstybė,

norėdama pasiekti savo šalies saugumo ir ekonomikos saugumo viršūnę. Kiekviena šalis prižiūri kaip ji, kaip narė, dalyvauja tarptautinėje prekybos erdvėje, ir atsako už savo veiksmus.

Pasak Deese (2008), valstybės itin prižiūri tarptautinės prekybos ciklą dėl šių priežasčių:

- Pramonės šakų apsauga nuo importo;
- Neseniai atsiradusių pramonės šakų apsauga;
- Palankių prekybos santykių sudarymas;
- Importo iš šalių, kuriuose gyventojams mokami maži mokesčiai, apsauga.

Be abejo, laisvoji prekyba užtikrina ir konkurenciją. Kiekviena šalis gali ir parduoda tai, kas tai šaliai yra patogiausia, šalis plėtoja tas gamybos sritis, kurios tai šaliai yra priimtinausios. Taigi, laisvoji prekyba užtikrina šiuos veiksniai:

- Konkurencijos skatinimas ir monopolijų suvaržymas;
- Pasirinkimo laisvę suteikiama vartotojams;
- Abipusis tarptautinio darbo pasidalijimas;
- Padeda daug efektyviau paskirstyti išteklius ir užtikrinti aukštesnę materialinės gerovės lygį tiek atskirose šalyse, tiek viso pasaulio mastu (Bernatonytė, 2007).

Kita tarptautinės prekybos forma – protekcionizmas. Protekcionizmas – tai tarptautinės prekybos politika, kuria nacionalinė ekonomika saugoma nuo kitų šalių konkurencijos ir skatinamas prekių išvežimas į kitas šalis (Shanker, 2007). Daugelis ekonomistų įsitikinę, kad politinį trisdešimtųjų košmarą sukėlė nukrypimas į protekcionizmą. Tai dar labiau pagilino depresiją, nes sumažėjo prekyba ir dėl to kilo masinis nedarbas, galiausiai sukėlęs fašistinę agresiją.

1 lentelė. Pagrindiniai protekcionizmo principai

Principas	Komentaras
1.Nacionalinė gynyba	Paprastai valstybės ginamos nuo neriboto eksporto. Jeigu tai nebūtų daroma, iškiltų grėsmė, kad užsienio kompanijos, kurios turi pranašumą šių produktų gamyboje, savo pigesniais produktais priverstų bankrutuoti vietinius gamintojus ir šalies vartotojų tenkinimas šiais produktais taptų priklausomas nuo importo. Karo atveju eksportuojantys kraštai galėtų paskelbti embargą minimų produktų tiekimui, ir šalies vartojimo, o tuo pačiu ir gynybinė situacija pablogėtų. Svarbiausia, kad protekcionizmo politika būtų vykdoma sąžiningai visų prekybos partnerių atžvilgiu.
2.Bedarbystė	Tai vienas iš rimčiausių kiekvienos šalies argumentų, įvedant užsienio prekybos apribojimus. Bedarbystės glaudžiai susiejusi su importu. Didėjant tarptautinės prekybos apimtims kyla pavojus, kad gali būti prarandamos darbo vietos tose ūkio šakose, kuriose dėl importo konkurencijos sumažės pardavimo, o tai reiškia ir gamybos, apimtys.
3. Savigny	Šalims įvedami eksporto apribojimai, siekiant priversti prekybos partnerius laikytis tarpusavio įsipareigojimų, darant politinį spaudimą valstybių

	vyriausybėms. Importo muitai atskirai šaliai įvedami kaip atsakas į jos analogišką veiksmą.
4.Naujų veiklos sričių apsauga	Šio prekybos ribojimo argumento esmė yra ta, jog pradinėse produktų gyvavimo stadijose jų vieneto gamybos kaštai yra palyginti dideli (Bali ir McCulloch, 1993). Jeigu šie produktai kitose šalyse gaminami jau seniau ir perėję į kitas gyvavimo stadijas, tos šalys įgauna pranašumą, nes didelės gamybos apimtys dėl santykinai pastovių išlaidų leidžia joms sumažinti produkto vieneto gamybos kaštus. Padidėjusi darbuotojų kvalifikacija ir patirtis taip pat leidžia gaminti šiuos produktus su mažesnėmis sąnaudomis. Minėtų pranašumų neturi gamintojai tuose kraštuose, kuriuose atitinkama veiklos sritis dar labai jauna ir produktas tik pradamas gaminti. Todėl naujos veiklos sritys savo valstybių rinkose turi būti saugomos nuo pigesnių užsienio prekių konkurencijos. Pavyzdžiui, silpniau išsivysčiusiose šalyse naujesiems gamintojams dažnai suteikiama neterminuota valstybės apsauga nuo užsienio prekių konkurencijos. Tačiau daugelio ekonomistų nuomone tai yra viena iš jų užsitęsusio atsilikimo priežasčių.
5.Sąžininga konkurencija	Šiuo argumentu neigiama santykinis vienos šalies pranašumas, gaminant kurį nors produktą. Jeigu vienoje šalyje susiklosčiusi tokia situacija, jog gamintojas dėl pažangesnių technologijų, pigesnių resursų ir darbo jėgos ar dėl mažesnių mokesčių sugeba pagaminti produktą su mažesnėmis sąnaudomis, tai jo konkurencija kainomis tarptautinėje rinkoje yra nesąžininga. Sąžiningą konkurenciją tokiu atveju galima pasiekti tik suvienodinant sąlygas, tai yra muitų tarifais padidinant pigių importuojamų prekių kainas iki vietinių gamintojų kainų lygio. Jeigu tokios politikos laikytųsi dauguma pasaulio šalių, neabejotina, kad jose muito tarifas būtų tokio lygio. Taip būtų ginamas mažiausiai efektyvus savos šalies gamintojas.
6.Dempingas	Tai pakankamai rimtas argumentas taikyti užsienio prekybos barjerus prekėms, kurių eksportuotojai įtariami nesąžininga konkurencija. Daugelyje šalių priimti specialūs antidempingo įstatymai, kurie turi saugoti šių šalių gamintojus ir vartotojus nuo dirbtinai (ir dažniausiai laikinai) atpigintų užsienio prekių.
7.Gamybos išteklių kainų skirtumas	Žaliavų, darbo ir kitų gamybos išteklių kainos gali būti nevienodos skirtingo ekonominio išsivystymo šalyse. Gamybos kaštų skirtumai, esant nusistovėjusioms rinkos kainoms, lemia, kad vienos prekės gali konkuruoti pasaulinėje rinkoje, o kitos - ne. Pastarųjų gamintojai dažnai saugomi nuo pigesnio importo intervencijos. Nors tarptautinės prekybos ribojimo argumentai turi didesnės ar mažesnės logikos, šalims protekcionuojant nacionalinio ūkio šakas, pasaulinės ekonomikos efektyvumas mažėja, nes ji suskaldoma į smulkias uždaras nacionalines rinkas.

Sąsajas tarp ekonomikos ir tuo metu kilusių konfliktų pripažįsta ir ekonomistai, ir istorikai. Tooze (2011) teigė, kad nacistų ekspansionizmas buvo grindžiamas ekonominiais motyvais. Mussa (2009) teigimu, „nors tokią apsaugą galima iš dalies pateisinti, vis dėlto protekcionizmas, kaip svarbiausia nacionalinių interesų gynybos priemonė, apskritai nėra toleruotina“.

Protekcionistinės apsaugos reikėtų tam, kad trumpam laikui būtų palengvintas organizuotas nacionalinės ekonomikos pertvarkymas. Deja, tokiu atveju kyla pavojus, kad tokia apsauga gali tapti nuolatinė. Vykdam protekcionizmą, didinami importo muitai, mažinami eksporto muitai, teikiamos

subsidijos nacionaliniam ūkiui plėsti, ribojamas prekių judėjimas. Dėl prekybinių apribojimų didėja vartotojų išlaidos, nes padidėja importuojamo produkto kaina. Tuo tarpu vartotojai perka brangesnes vietos gamintojų prekes, nes vietinės gamybos produkcijos kainos didėja dėl susilpnėjusios konkurencijos vidaus rinkoje. Protekcionizmas dažniausiai padeda apsaugoti pramonę, rečiau – žemės ūkį. Protekcionizmo politika priklauso nuo šalies ekonominio išsivystymo lygio.

Laisvąją prekybą ir protekcionizmą galima išskirti kaip pagrindines tarptautinės prekybos formas. Nagrinėjant jas, kyla klausimas, kurią formą šalis turėtų taikyti: ar protekcionizmą, suteikiantį sąlygas vystyti nacionalinei ekonomikai ar laisvąją prekybą, leidžiančią tiesiogiai sulyginti nacionalinius prekybos išteklius su tarptautiniais. Šis klausimas kelia diskusijas tarp specialistų jau ilgus metus, tačiau net ir ilgų metų patirtis neduoda aiškaus atsakymo, kuri tarptautinės prekybos forma pranašesnė. Praktika įrodo, jog įvairiais pasaulinės ekonomikos laikotarpiais būdavo pranašesnė tai viena, tai kita politika.

Norint suprasti tarptautinės prekybos esmę, būtina nagrinėti tarptautinės prekybos teorijas.

2 lentelė. Tarptautinės prekybos teorijos

Bernatonytė (2007) išskiria:	Anderson (2004) išskiria:
Merkantilizmą,	Tarptautinės prekybos absoliutus ir santykinis panašumas,
Absoliutaus panašumo teoriją,	Heckscherio-Ohlino tarptautinės prekybos teorija,
Lyginamojo panašumo teoriją,	Leontjevo paradoksas,
Šalies dydžio teoriją,	Produkto gyvavimo ciklo teorija.
Gamybos veiksmų santykio teoriją,	
Produkto gyvavimo ciklo teoriją.	

Absoliutaus panašumo teoriją sukūrė Adamas Smitas. Absoliutaus panašumo teorija skelbia, kad tarptautinė prekyba apsimoka tik tada, jei dvi šalys prekiauja tokiomis prekėmis, kurias prekiaujančios šalys pagamina mažiausiomis išlaidomis, t.y. šalis turi absoliutų pranašumą, kadangi ji naudoja pigesnes žaliavas ir technologijas, pigi darbo jėga ir pan. (Bernatonytė, 2007). Yra vertinama, kuri šalis greičiau sugeba pagaminti produktą. Tad, valstybėms mainant vienos šalies pranašesnį produktą į kitos, gaunama abipusė nauda. Tokios nuomonės buvo ir Adamas Smitas (1998), kuris teigė, jog : „Jeigu kita šalis gali mus aprūpinti pigesnėmis prekėmis, nei mes patys

pajėgūs pagaminti, tai daug geriau tas prekes įsigyti kitoje šalyje mainais į mūsų gaminamas prekes, turinčias pranašumą“.

Dar viena, ne mažiau svarbi tarptautinės prekybos teorija – lyginamojo pranašumo teorija – toliau plėtojo absoliutaus pranašumo teoriją. Jeigu šalys specializuojasi tų prekių gamyboje, kurias jos gali pagaminti su sąlyginai mažesnėmis sąnaudomis lyginant su kitomis šalimis, tai prekė bus vienodai naudinga abiem šalims, nepriklausomai nuo to, ar ta gamyba efektyvesnė kitose šalyse ar ne. Davidas Rikardo (2001) įrodinėjo, kad „Absoliutus pranašumas – tai nebūtina prekinių mainų sąlyga. Pakanka, kad prekyba tarp šalių vyktų pagal lyginamąjį pranašumą“. Rikardo pagrindinė idėja – šalys eksportuoja tas prekes, kurias gaminti joms labiausiai apsimoka. Tarpusavio prekyba naudinga tik tada, kai į eksporto prekes įdėta daugiau darbo, nei į tas, kurias šalis importuoja (Bernatonytė, 2007). Santykinio pranašumo teorija teigia, jog laisva prekyba pranašesnė už suvaržytą. Šios teorijos sukūrimo periodu pasaulinė rinka buvo stipriai reguliuojama muitais ir kitais apribojimais. Buvo manoma, jog muitai ir kitokie apribojimai garantuos naujų darbo vietų sukūrimą. Adamas Smitas taip pat kovojo su šia merkantilistine pasaulėžiūra, tačiau jis darė prielaidą, jog kiekviena valstybė turi pakankamai absoliučių pranašumų, leidžiančių eksportuoti tiek, kiek buvo importuota.

Hecksher-Ohlin teorija buvo sukurta Švedijoje 1919 metais. Ją pirmiausia sukūrė Eli Hecksheris, o toliau patobulino Bertil Ohlin. Ši teorija teigia, jog šalys eksportuoja prekes, kurių gamybai intensyviai naudoja savo perteklinius išteklius ir importuoja prekes, kurių gamybai naudoja ribotus gamybos išteklius. Deja, šiuolaikinėje rinkoje šios teorijos aiškinamas negali būti pritaikomas visais atvejais. Pirmiausia, vis labiau plečiasi prekyba tarp industrinių valstybių, kuriose apsirūpinimas gamybos veiksniais/ištekliais yra panašus. Antra, šalys prekiauja panašiais apdirbamosios pramonės gaminiais. Taigi, šią Hecksher-Ohlin teoriją papildė Leontjevo paradoksas. V. Leontjevas teigė, jog valstybė dažniausiai eksportuoja tas prekes, kurioms turi perteklinę darbo jėgą, o tuo tarpu importuoja kapitalui imlias prekes. Iš tikrųjų analizuojant JAV prekybos balansą buvo pastebėta, kad darbui imlių prekių eksportas nemažėjo. Tai ir buvo paradokso esmė. Leontjevo paradoksas aiškinamas taip: importuojamų į JAV prekių darbo imlumas gana aukštas, bet darbo kaina prekių vertėje akivaizdžiai mažesnė negu eksportuojamose iš JAV prekėse. Darbo kaina JAV aukšta, aukštas darbo našumas. Tai akivaizdžiai daro įtaką eksportuojamų prekių kainoms. JAV darbui imlių prekių eksportas nuo 1947 m. auga patvirtindamas Leontjevo paradoksą.

Daugkartiniai bandymai paaiškinti šį paradoksą leido išplėtoti ir papildyti Hecksher-Ohlin teoriją, išnaudojant papildomas aplinkybes, darančias įtaką tarptautinei specializacijai. Tai:

- Gamybos veiksnių įvairumas ir pirmiausia darbo jėga, kuri gali gerokai skirtis savo kvalifikaciniu lygiu; pramoninių šalių eksporte gali atsispindėti reliatyvus perteklius aukštai kvalifikuotos darbo jėgos ir specialistų, tuo tarpu kai besivystančios šalys eksportuoja produkciją, reikalaujančią didžiulių nekvalifikuoto darbo sąnaudų;

- Svarbus gamtinių išteklių, galinčių dalyvauti gamybiniuose procesuose, asocijuodamiesi su dideliais kapitalo ištekliais. Tai iš dalies paaiškina, kodėl daugelio besivystančių šalių, turinčių gamtinių išteklių, eksportas yra imlus kapitalui, nors kapitalas jose nėra perteklinis;
- Įtaka valstybės užsienio prekybos politikai, kurios pagalba galima riboti importą ir skatinti šalies viduje tų šakų produkcijos gamybą ir eksportą, kur intensyviai išnaudojami reliatyviai deficitiniai gamybos veiksniai.

Remiantis įvairių autorių tarptautinių prekybos teorijų klasifikacija galima teigti, jog klasikinės tarptautinės prekybos teorijos ne visada gali būti pritaikomos analizuojant dabartinius prekybos pokyčius. Pokyčių dėka tarptautinės prekybos teorijos yra skatinamos tobulėti ir kurti alternatyvias koncepcijas. Dabartinio pasaulio prekybos srautų įvairovė bei ją aiškinančių teorijų gausa leidžia daryti išvadą, kad nėra vienos teorijos, kuri galėtų aiškinti visų produktų ir visų laikų tarptautinę prekybą. Tačiau galima teigti, jog yra keletas teorijų, kurios savo analizės gilumu atspindi kiekvieno laikmečio kaitą bei tarptautinės prekybos situaciją: santykinio pranašumo teorija, vėliau atsiradusi Hecksher-Ohlin teorija bei Leontjevo paradoksas.

1.3 Tarptautinių santykių teorijų charakteristikų identifikavimas

Tarptautinė sistema yra suvokiama kaip pasaulio valstybių visuma, kuri yra sudaryta iš tam tikrų taisyklių ir sąveikos būdų. Nuo pat gilios senovės buvo daug dėmesio skiriama tarpvalstybiniams santykiams identifikuoti, tačiau juos suprasti ir išgryninti nėra taip paprasta kaip galėtų pasirodyti. Šiomis mūsų laikų dienomis yra matomas nuolatinis mokslininkų ir įvairių tyrinėtojų mėginimas suvokti tarptautinius santykius, juos lemiančius veiksnius ir t.t. Žingeidumas išlieka. Įvairūs tyrinėtojai ir mokslininkai bando sudaryti galimas ateities perspektyvas, galimus tarptautinių santykių pokyčius.

Analizuojant tarptautinius santykius yra neįmanoma išvengti tarptautinių santykių teorijų analizės, kadangi jos nusako pagrindinius tarptautinės politikos bruožus, pristato esmines prielaidas ir kertinius teiginius. Kiekviena paradigma skirtingai suvokia esminę tarptautinės sistemos sąrangą: realistai ją apibūdina „biliardo kamuolio“, pliuralistai - „voratinklio“, o struktūralistai - „sluoksniuoto pyrago“ modeliais.

Realistų ir pliuralistų požiūris į pagrindinių santykių sudedamuosius (veikėjus) iš esmės labai skiriasi. Realistai teigia, jog pagrindinis tarptautinių santykių veikėjas yra valstybė. Pliuralistai šiai nuomonei nepritaria ir teigia, jog pagrindinis tarptautinių santykių veikėjas yra ne tik valstybė, bet įvairios kampanijos, tokios kaip vyriausybės ir nevyriausybės organizacijos; struktūralistai mato visuomeninius ir valstybinius aktorius, atstovaujančius ekonomines klases. Pagrindiniai tarptautinių santykių klausimai, anot realistų, yra tarptautinė anarchija, saugumo dilema ir galios siekimas.

Pliuralistai pirmenybę suteikia transnacionalizmui ir tarpusavio priklausomybės didinimui; struktūralistams svarbiausia išsiaiškinti išnaudojimą, imperialistinio mažai išsivysčiusių šalių eksploatavimo ir centro-periferijos santykių esmę.

Taigi, reiktų kiekvieną tarptautinių santykių teoriją panagrinėti atskirai. Realizmo teorija pačią valstybę traktuoja kaip monolitinių bloką, kurio vidaus politika neturi įtakos išoriniams santykiams. Pasak jų, žmogus yra suvokiamas kaip asmenybė, įtakojamas įvairių moralės standartų ir egzistuojančios realybės. Žmogus nuolat patiria kūrybinių ir įvairių laisvės suvaržymų. Lygiai taip pat vyksta su valstybe, iš vienos pusės valstybė deklaruoja viena, iš kitos pusės ji jaučia baimę ir įvairius suvaržymus tarptautinėje arenoje. Realistų teigimu, nuolatinė kova vyksta tarp pačių valstybių. Norint valstybei išlikti tarptautinėje arenoje, reikia nuolatos didinti ir stiprinti savo įtaką ir galią kitų valstybių atžvilgiu. Kaip tai padaryti? Valstybės stengiasi išlaikyti savo demografinę padėtį, arba netgi ją didinti, taip pat stiprinti savo ekonominę, politinę, ir karinio pasirengimo galią.

Waltz (2006) manymu, visų šalių pagrindinis ir dominuojantis tikslas yra išlaikyti esamas pozicijas, o joms stabilizavusis – siekti kuo didesnio dominavimo tarptautinėje arenoje.

K. Waltz teigia, kad valstybės tarptautinėje sistemoje siekia pirmiausia išlikimo, o jį garantavus, konkurentabilumo iki įmanomo didžiausio dominavimo. Kadangi valstybės yra visiškai priklausomos nuo savo išteklių ginant savo interesus, todėl jų vykdoma užsienio politika plačiąja prasme siejasi su saugumo įgyvendinimu. Tikėtina, kas valstybės karinė parengtis yra glaudžiai susijusi su pačios šalies saugumu. Tačiau šioje vietoje aptinkamas itin didelis paradoksas. Kuo šalis deklaruoja didesnę karinį pasirengimą, tuo valstybėje kyla didesnis nesaugumo jausmas.

Kalbėdami apie pagrindinius sistemos sukeltus padarinius, realistai pabrėžia karus arba trumpalaikę taiką sistemoje, kuriuos įtakoja valstybių sąveikos sankloda. Realistų požiūris atspindi šiandienos įvykius, struktūralistų – taip pat.

Pliuralistai mato sėkmingą kompleksinės tarpusavio priklausomybės vystymą, o struktūralistai išryškina pasidalijimą tarp centro ir periferijos, ir pastarosios išnaudojimą turtingojo centro naudai. Taigi, kiekviena paradigma akcentuoja skirtingus tarptautinės sistemos bruožus. Šioje vietoje pastebimas realistų ir struktūralistų nesutarimas.

Nagrinėjant tarptautinių santykių teorijas pastebimas, kad visoje tarptautinių santykių vystymosi eroje egzistavo trys pagrindinės paradigmos, t.y. idealizmas, realizmas, ir biheviorizmas. Tačiau šių dienų tarptautiniuose santykiuose pastebimos šios teorijos/paradigmos: realizmas, pliuralizmas, struktūralizmas. Kad ir kaip bežiūrėtume, tačiau yra matomas akivaizdus vienos tarptautinės santykių teorijas atotrūkis nuo kitų, t.y. realizmas. Ši teorija yra laikoma pagrindine ir dominuojančia visų laikų teorija/paradigma. Kaip jau minėta anksčiau, ši paradigma teigia tai, jog kiekvienos šalies pagrindinis siekis yra neišnykti nuo pasaulio žemėlapiu, o atsiradus tinkamai progai

tapti dominuojančia ir įtaką darančia valstybe. Taigi, realizmo teorija teisėtai gali būti traktuojama kaip vyraujanti teorija tarptautinių santykių teorijose.

Vienas pirmųjų teoretikų, išplėtojusį realizmą buvo H. Morgenthau (2003), kuris kritikavo idealistų iškeltą visuotinių moralės principų tinkamumą politikai. Kaip teigiama, kiekvienas žmogus yra linkęs dominuoti ir išnaudoti kiekvieną jam suteiktą valdžios trupinėlį. Jis teigė, kad visi žmonės yra suinteresuoti savo saugumu ir išlikimu, o politika yra arena savo interesams išreikšti, kurie anksčiau ar vėliau iššauks konfliktą.

Realizmo teorijos atstovai remiasi šiomis pagrindinės realizmo idėjomis ir prielaidomis:

- pesimistišku žmogaus prigimties suvokimu;
- įsitikinimu, kad tarptautiniai santykiai iš esmės yra konfliktiški, todėl konfliktai yra neišvengiami daugelio suverenių valstybių pasaulyje, kurie išsprendžiami tik karu;
- didelis dėmesys skiriamas valstybių nacionaliniam saugumui ir jos išlikimui

Realistų teigimu, valstybė visada buvo ir bus pagrindinis tarptautinių santykių veikėjas, o visoms kitoms vyriausybėms/nevyriausybėms organizacijos atitenka ne toks svarbus – antraeilis vaidmuo.

Realizmo teoretikai plačiai išplėtojo ir galios balanso teoriją, teigiančią, kad valstybės priešinasi bet kokioms jų saugumo grėsmėms, sudarydamos aljansus su kitomis valstybėmis ir didindamos savo karines galias. Nuodugniau šią teoriją aiškino K. Waltz (2001) teigdamas, jog galios balanso teorija prasideda nuo pačių valstybių sampratos: jos yra unitariniai aktoriai, kurie, minimum siekia išlikti, o maksimum – dominuoti pasaulyje. Siekiant įgyvendinti šiuos tikslus, valstybės naudoja tiek vidines, tiek išorines priemones: kelia ekonominę bei karinę savo galią; stiprina savo aljansus, siekia susilpninti oponuojančią pusę.

Nagrinęjant realizmo paradigmą, būtina atkreipti dėmesį į neorealizmą, kuris yra itin glaudžiai susijęs su realizmo paradigma, tuo, kad pagrindžia ir dar kartą įrodo realizmo teiginius, tačiau tuo pačiu atmets keletą realizmo idėjų ir teiginių. Vienas iš pagrindinių neorealizmo paradigmos teiginių yra tai, jog neorealistai (kitai dar vadinami struktūriniai realistai) teigia, jog valstybė turi sutelkti dėmesį ir gebėti kontroliuoti savo kaip valstybės galią kontroliuoti įvairius aspektus, tokius kaip ekonomika, saugumas ir t.t. Taigi, pagrindinis skirtumas tarp realizmo ir neorealizmo yra tai, jog neorealizmo teorijoje atsiranda naujas požiūris į valstybės saugumą, t. y. valstybė gali išlaikyti savo šalies saugumą ne tik karine parengtimi, bet ekonomine prasme. Pati ekonomika įgalina valstybę panaudoti savo galią tarptautiniuose santykiuose, ir tai leidžia pačios šalims dominuoti tarptautinėje arenoje. Dominuojantis valstybių tikslas išlieka – įgyti kuo didžiausią galią, tik jos siekiama ne vien karine galia, bet ir pasitelkiant ekonomines priemones.

Apibendrinant, reiktų teigti, jog realizmo ir neorealizmo paradigmos valstybę suvokia vienodai, t. y. pagrindiniai veikėjai, kurių pagrindinis tikslas yra laimėti varžybas ir įvairius nesutarimus

kylančius tarp valstybių. Saugumas yra vienas iš fundamentalių dalykų visoms valstybėms. Abidvi teorijos (tiek realizmas, tiek neorealizmas) teigia, jog vieninga valstybė yra pagrindinis pamatas kovoje su kitomis šalimis. Kiekviena valstybė žino savo pagrindinius tikslus ir siekius, bei stengiasi juos apginti. Kadangi valstybės veikia priešiškoje aplinkoje, pagrindinis jų tikslas yra išlikti, o vieninteliu saugumo užtikrintoju yra laikoma valstybė.

Liberalizmas yra antra teorija, kuri atspindi modernią ir liberalią valstybę. Pasak liberalistų, būtent individas yra laikomas pirminiu veikėju, tačiau pats individas nėra vienintelis veikėjas liberalizmo teorijoje. Liberali paradigma toleruoja ne tik individualius vieno individo veiksmus, bet ir palaiko įvairius susijungimus ir grupes. Šiuo atveju liberalizmas itin skiriasi nuo realizmo, nes pastaroji teorija teigia, jog valstybė nėra vienintelis ir dominuojantis aktorius tarptautinių santykių arenoje. Liberalistų požiūriu, įvairios vyriausybės ir nevyriausybės organizacijos yra lygiavertės tarptautinių santykių veikėjos, kaip ir pati valstybė.

Liberalai teigia, kad tarptautinius santykius formuoja ne vien konfliktai, jiems formą taip pat suteikia ir bendradarbiavimas. Būtent per bendradarbiavimą galima pasiekti didžiausią naudą.

Skirtingai nei realistai, liberalizmo atstovai teigia, jog nebūtina kariauti ir veltis į konfliktus, juk tarptautiniuose santykiuose galima remtis racionaliais sprendimais. Racionalumas yra vienas iš pagrindinių veikėjų, lemiančių tokį liberalistų požiūrį į tarptautinius santykius. Liberalizmo teoretikų optimizmas yra glaudžiai susijęs su modernios valstybės iškilimu, kadangi modernizacija, reiškianti progresą daugelyje sričių, neaplenkė ir tarptautinių santykių. Realistai į valstybę žiūri kaip į vientisą ir racionalų aktorį, kuris siekia maksimizuoti savo interesus arba nacionalinius tikslus, tuo tarpu liberalams valstybė sudaryta iš įvairių komponentų, kurių dalis veikia savarankiškai.

Išanalizavus tarptautinės prekybos teorijas bei realistinę ir liberalistinę tarptautinių santykių teorijas, išryškėja ideologinis skirtumas tarp ES užsienio politikos formavimo bei JAV ir Rusijos. Kalbant apie tarptautinės prekybos teorijas, galime teigti, jog visos trys valstybės iš esmės remiasi Hecksher-Ohlin tarptautinės prekybos teorija, kadangi visos šalys eksportuoja tas prekes, kurioms turi perteklinius išteklius, o importuoja tas prekes, kurioms turi itin ribotus gamybos išteklius. Iš esmės, nėra vienos teorijos, kuria galėtume disponuoti kalbant apie tarptautinę prekybą; daugiausia atitikmenų randama Hecksher-Ohlin teorijoje. Išanalizavus tarptautinių santykių teorijas, išryškėja kitokios tendencijos. Rusija savo užsienio politiką formuoja, pasitelkdama realistinę paradigmą, pagal kurią iškeliamas pagrindinis valstybės tikslas – išlikti. Užsienio politika formuojama anarchijos ir nuolatinių varžybų tarp valstybių kontekste, kai neegzistuoja jokia aukščiausia kontroliuojanti institucija, kuriai paklustų visi sistemos veikėjai ir kuri galėtų suvaldyti prievartos, jėgos naudojimą, siekiant savanaudiškų tikslų. Tuo tarpu ES bei JAV pripažįsta tarptautinės teisės normų viršenybę ir pirmenybę suteikia transnacionalizmui bei tarpusavio priklausomybės didinimui. Tarptautinių santykių arenoje svarbiausiais tampa transnacionaliniai aktoriai, išauga tarptautinių organizacijų

reikšmė, didelis dėmesys skiriamas ekonominei tarpusavio priklausomybei, taip pat akcentuojama demokratijos svarba. Į šiuos aspektus ES atsižvelgia formuodama savo užsienio politiką. Dėl skirtingos tarptautinės sistemos vizijos tiek ES su JAV, tiek Rusija iškelia skirtingus tikslus, o tai šiek tiek apsunkina tarpusavio bendradarbiavimą bei tarptautinę prekybą.

Šiame skyrelyje buvo išryškinta tarptautinės prekybos raida ir esmė ir išgrynintos pagrindinės tarptautinės prekybos teorijos įvairiais laikmečiais. Pastebėta, jog nėra vieningos tarptautinės prekybos teorijos, kuria būtų galima naudotis kaip pamatine Europos Sąjungai ir jos prekybos partneriams. Kiekviena teorija turi tam tikrų teigiamų ir neigiamų bruožų.

Taip pat, šiame skyrelyje susistemintos tarptautinių santykių teorijos, siekiant išgryninti pagrindines tarptautinių santykių teorijas: realizmą ir liberalizmą.

2. TARPTAUTINĖS PREKYBOS SANTYKIUS APIBRĖŽIANČIŲ PRIEMONIŲ IR ORGANIZACIJŲ IDENTIFIKAVIMAS IR KLASIFIKAVIMAS

Antrame darbo skyriuje teoriniame lygmenyje bus koncentruojamasi ir analizuojama tarptautinę prekybą ribojančios priemonės bei tų priemonių principai. Išnagrinėjami taikomi metodai bei vaidmuo prekyboje, pateikiama vieninga tarptautinę prekybą ribojančių priemonių klasifikacija bei pristatomos pagrindinės tarptautinę prekybą nustatančios organizacijos.

2.1 Tarptautinę prekybą ribojančių priemonių teorinė analizė

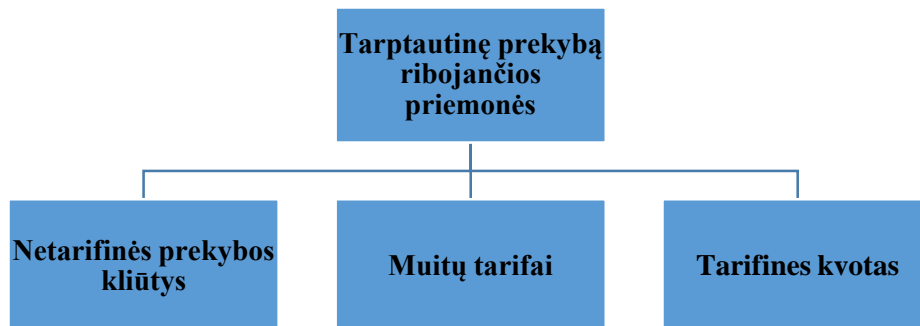
Šiandieniniame pasaulyje pastebima, jog pasaulinė prekyba vyksta itin sparčiai ir efektyviai. Tuo tarpu pati gamyba atsilieka nuo pasaulinės prekybos spartumo ciklo. Nenuostabu, jog tik stipriausios pasaulio šalys vykdo pasaulinę prekybą itin plačiu mastu, tačiau siekdamos susirastu kuo daugiau partnerių bei pagerinti bendradarbiavimo sritį vis dažniau atsisuka į silpnesnes šalis. Ekonomiškai silpnesnės šalys tampa vartais į naują rinką ir naujas perspektyvas.

Kiekvienos šalies ekonominė politika reguliuoja užsienio ekonomikos veiklą, kuri vyksta ne tik perkant ir parduodant prekes, materialinius išteklius, bet ir judant darbo bei intelektualiniam potencialui. Kiekviena valstybė turi savo uždavinių tarptautinės prekybos srityje, kur svarbiausia yra šaliai išvystyti eksporto sistemą ir riboti importą įvairiomis priemonėmis. Konkrečioje prekyboje sutinkame eilę veiksnių ir aplinkybių vienaip ar kitaip ją sąlygojančių.

Tarptautinė prekyba pasaulinės rinkos aspektu nagrinėjama kaip procesų visuma, susijusi su tarpvalstybiniais prekybiniais santykiais. Konkrečioje prekyboje sutinkame eilę veiksnių ir aplinkybių vienaip ar kitaip ją sąlygojančių.

Viena iš tokių veiksnių grupių yra įvairių formų apribojimai ir barjerai. Valstybių vyriausybės aktyviai kišasi į tarptautinių santykių plėtojimo procesą, darydamos įtaką prekybos operacijoms ir jų rezultatyvumui, prekiaujant atitinkamais produktais su atskirų šalių subjektais.

1 pav. **Tarptautinę prekybą ribojančios priemonės** (sudaryta pagal Grižą R.L.(2003), D. Bernatonytę (2004))

Dažnai pastebima, kad įvairūs autoriai dažniausiai prekybos apribojimus skirsto į tarifinius ir netarifinius tarptautinės prekybos barjerus.

Grižas (2003) pateikia tokį tarptautinės prekybos politikos priemonių skirstymą:

- Muitų tarifai;
- Subsidijos;
- Dempingas;
- Netarifinės prekybos kliūtys.

Bernatonytė (2004) išskiria tarifinius ir netarifinius apribojimus. Tarifiniams apribojimams autorė priskiria:

- Muitų mokesčius;
- Tarifines kvotas;

Netarifinius apribojimus ji skirsto taip:

- Kiekybinius (kvotas, licencijos, savanoriški apribojimai);
- Paslėptuosius (valstybiniai pirkimai, reikalavimai naudoti vietinius komponentus, techniniai apribojimai, vidaus rinkos mokesčiai ir rinkliavos);
- Finansinius (subsidijos, kreditavimas, kompensacinės rinkliavos, draudimas).

Muito mokesčiais įkainojamos importuojamos prekės, kad šalyje, į kurią jos įvežamos, būtų padidinta jų pardavimo kaina ir tuo būdu būtų sumažintas užsienio firmų konkurencijos veikimas vidaus gamintojams.

Priežastys, kada yra taikomas muitų tarifas, yra šios:

- Dažniausiai pasitaikanti priežastis, kodėl yra taikomas muitų tarifas, yra valstybės noras stabilizuoti ar sumažinti prekės vartojimo apimtį. Šiuo atveju įvestas muito tarifas

padidina tam tikro prekės pardavimo kainą, ir automatiškai sumažina šios prekės paklausą.

- Papildomų pajamų ieškojimas – dar viena priežastis dėl muitų tarifo įvedimo. Pastebima praktika, jog ekonomiškai silpnesnės šalys yra linkusios taikyti muitų tarifus, nes šiuos mokesčius surinkti yra paprasčiau, nei rinkti įvairaus pobūdžio mokesčius pačios šalies viduje.
- Tarifas įvedamas ar didinamas tada, kai reikia apriboti importą, siekiant sumažinti prekybos balanso deficitą. Tokiu atveju tarifas gali būti uždedamas visoms arba bent jau daugumai prekių.
- Protekcionistinė politika naudojama kaip būdas apsaugoti vieną ar kitą namų šaką nuo konkurencijos ir tos pačios užsienio gamintojų pusės. Tarifo taikymas šiems tikslams leidžia vietiniams gyventojams tiek užimti didesnę rinkos dalį, tiek ir pakelti savo gaminių kainas.

Tarifai dažniausiai taikomi importui, o ne eksportui.

Tarifų rūšys. Kaip ir bet kurie kiti mokesčiai tarifai gali būti specifiniai ir advalioriniai. Pirmųjų atveju nustatomas tam tikro dydžio mokestis kiekvienam importuojamos prekės vienetui. Antruoju atveju tarifas nustatomas procentais nuo importuojamos prekės vertės. Abi tarifų rūšys turi tiek trūkumų, tiek pranašumų.

Pagrindinis specifinių muitų pranašumas yra lengvas jų administravimas. Muitininkui tereikia suskaičiuoti, kiek įvežama prekės vienetų. Pagrindinis specifinių muitų trūkumas yra tai, kad jie neatsižvelgia į kainų kitimą. Metams bėgant prekių kainos kyla, o tarifo dydis išlieka toks pats. Siekiant išlaikyti tą patį tarifo poveikį, nominalinį tarifą reikia pastoviai koreguoti atsižvelgiant į kainų kitimą. Antras specifinių tarifų trūkumas yra tas, jog jie uždeda didesnę mokestinę naštą žemesnės, o ne aukštesnės kokybės prekėms kiekvienoje tarifikuojamų prekių grupėje. Be abejo, specifinius tarifus galima diferencijuoti, bet tada jie praras dalį savo pranašumo, paprasto administravimo.

Pagrindinis advaliorinių muitų pranašumas yra tas, kad jų nominalinis dydis kyla ir krenta kartu su prekės kaina. Tuo būdu, tarifo apsauginis poveikis išsaugomas ir kylant kainoms. Išaugus prekės kainai dvigubai, dvigubai daugiau surenkama ir mokesčių, nors tarifo dydis ir išlieka tas pats. Taikant advaliorinį tarifą, skirtingos kokybės prekės jau yra apmokestinamos skirtingos vertės muitu.

Pagrindinis advaliorinių muitų trūkumas yra jų administravimo sunkumai. Jo muitinį vertinį vienetą gali sudaryti gamybos kaštai, gamybos šalies mažmeninė kaina, importo šalies didmeninė kaina, importo šalies mažmeninė kaina. Visų keturių muitinių vertinimų dydis yra skirtingas, taigi, kyla klausimas, kuris iš jų turėtų būti naudojamas. Tarifą

uždedanti šalis ir prekę eksportuojanti firma į muitinį vertinimą žiūri skirtingai. Muitininkas siekia, kad būtų nustatyta kuo didesnė prekės vertė, nes taip surenkama daugiau muto mokesčių. Prekės savininkas siekia, kad prekę būtų įvertinta kuo mažiau.

Kita problema su muitais yra importuojamos prekės priskyrimas muto kategorijai, nes skirtingose kategorijose gali būti taikomas skirtingo dydžio maitas.

Muitai dažnai yra naudojami kaip viena iš priemonių įvairiems iškraipymams ir problemoms ekonomikoje spręsti. Muitai dažnai taikomi tada, kai nerandama ar neieškoma kitų priemonių ūkio problemoms spręsti. Tai taip vadinamas antro argumentas. Pavyzdžiui, statistika rodo, jog mažėja užimtumas tam tikroje šalyje. Atkurti darbo vietas galima įvairiais būdais: suteikiant paramą šakai, perkvalifikuojant jos darbuotojus, tačiau panašų efektą galima pasiekti ir įvedant importo maitus tos šakos gaminiams.

Subsidijos. Tai vyriausybės skiriama parama vietos gyventojams. Ji gali būti teikiama labai įvairiomis formomis. Dalį iš tų formų galima pavadinti atvirojo subsidijavimo būdais – tai piniginės dotacijos, sumažinti mokesčiai, lengvatinės paskolos, lengvatinis draudimas ir kt. Subsidijos, mažindamos vietos gamintojų kaštus, gelbsti jiems dviem pagrindiniais būdais. Pirmiausia, jos palengvina konkurenciją su pigesnėmis importuotomis prekėmis. Antra, su mažesniais savais kaštais pagaminę produktą, vietos gamintojai lengviau įsiskverbia į eksporto rinkas.

Importo kvotos. Importo kvotos – jos tiksliai apibrėžia maksimalius prekių kiekius, kurie gali būti importuojami bet kuriuo metu. Dažnai importo kvotos yra efektyvesnės tarptautinės prekybos apribojimui nei tarifai. Nepaisant didelių tarifų, prekės gali būti importuojamos dideliais kiekiais, o importo kvotos visiškai draudžia didesnę nei numatyta importuojamų prekių kiekį. Importo kvota yra tiesioginis konkretaus produkto kiekio, kuris gali būti įvežtas į šalį apribojimas. Esant absoliučiai kvotai, pasiekus nustatytas importo apimtis, prekėms taikomi padidinti importo tarifai. Kvotos gali būti naudojamas derybose dėl palankesnių sąlygų prekių eksportui į kitas šalis. Importo kvotos įgyvendinamos, išduodant importo licencijas užsienio firmoms ar tų šalių vyriausybiniams institucijoms.

Embargas, embargą būtų galima pavadinti nulinės kvotos variantu. Tai toks užsienio prekybos apribojimas, kai ji uždraudžiama visiškai.

Savanoriškas eksporto apribojimas. Dvi arba kelios šalys vyriausybių lygyje susitaria, kokios tarpusavio apimtys konkrečiais produktais jas labiausiai tenkins ir specialiomis sutartimis pasižada šiuos įsipareigojimus vykdyti bei kontroliuoti, kad tų ribų neperžengtų privatūs verslininkai ir kompanijos. Ši kontrolė įgyvendinama eksporto iš kiekvienos šalies apribojimais. Tuo pačius apribojamos ir importo į savo šalį apimtys.

Vietinės gamybos sąlyga. Tai importo apribojimas, kuris reikalauja, kad tam tikra proporcija gaminio sudėtinių dalių būtų pagaminta importuojančioje šalyje.

Standartai ir kiti reglamentai. Techniniai ir kitokie standartai bei reglamentai, kurie galioje atskirose šalyse, taip pat dažnai naudojami kaip sunkiai įveikiami barjerai eksportuotojams. Importuojančios šalys neleidžia įvežti š jų šalį produktų, kurie neatitinka šių standartų. Produktų pritaikymo kaštai kartais panaikina arba net viršija eksporto perlą, ir jis pasidaro nebetikslingas.

Licencijos ir kiti leidimai. Licencijos, leidimai ir kiti formalumai atima iš eksportuotojų daug laiko ir kitų pastangų. Tokiu būdu jų, kaip importo apribojimo priemonės, vaidmuo pasireiškia ne tik tuo, kad jos gali būti ir neišduotos, tačiau kartais jų egzistavimas atbaido eksportuotojus dėl papildomų kaštų, gaištamo laiko ir netikrumo elemento, kuris vaidina svarbų vaidmenį tarptautinėje prekyboje.

Marketingo ypatumai. Kiekvienoje šalyje egzistuoja vienokie ar kitokie marketingo ypatumai. Dažniausiai juos lemia ekonominiai, kultūriniai arba juridiniai veiksniai. Nereti atvejai, kuomet šie ypatumai panaudojami kaip užsienio prekybos ribojimo barjerai. Jų poveikis dažniausiai pasireiškia tuo, kad dėl ypatingų reikalavimų produktui, jo promocijos būdams, komplikuoti paskirstymo kanalai dirbtinai iškelia užsienio gamintojo prekės kainą. Ar, kadangi jie tampa ne konkurenciška vietinėje rinkoje, eksportuotojams yra nenaudinga ją ten siųsti.

Biurokratizmas. Mutinių ir kitų oficialių institucijų darbo tvarka gali būti tokia paini ir sudėtinga, kad prekių muitinis įforminimas užtrunka ilgą laiką. Negana to – muitinė priskaičiuoja nemažas sumas už ilgalaikį prekių saugojimą muitinės teritorijoje. Visa tai sudaro palankias sąlygas korupcijai klestėti.

Susistemintus mokslinėje literatūroje pateiktas tarptautinės prekybos priemones, pastebima, kad išskiriamos dvi priemonių grupės: autonominės ir sutartinės arba konvencinės priemonės. Autonominės priemonės skirstomos į bendrą muitų tarifą ir kt. priemones, pastarosios į – tarifines ir netarifines. Netarifinės priemonės skirstomos į eksporto ir importo taisykles ir prekybos apsaugos priemones.

3 lentelė. Tarptautinės prekybos reguliavimo priemonės.

	Tarptautinės prekybos reguliavimo priemonės	
EB vidaus teisės normos (autonominės priemonės):		Dvišaliai arba daugiašaliai susitarimai su 3-iosiomis šalimis (sutartinės arba konvencinės priemonės)
Bendras muitų tarifas		
Kitos priemonės:		
Tarifinės		
Netarifinės:		
Eksporto ir importo taisyklės; Prekybos apsaugos priemonės.		

Iš susistemintų prekybą ribojančių priemonių matoma, kad tarptautinė prekyba susideda iš dviejų prekinių srautų: eksporto (prekių išvežimas iš šalies muitų teritorijos); importo (prekių įvežimas į šalies muitų teritoriją).

Kad prekyba būtų naudinga abiem pusėms, kai kurių prekių kaina išorės rinkoje turi būti aukštesnė negu vidaus kaina eksportuojančioje šalyje ir žemesnė negu importuojančioje.

Europos Sąjungos bendrosios rinkos tikslas yra laisvo prekių, paslaugų, asmenų ir kapitalo užtikrinimas bei dvišalių prekybos santykių su JAV ir Rusija sureguliuojimas ir stiprinimas. Šio tikslo siekiama per:

- Muito mokesčių ir prekių importo bei eksporto kiekybinį apribojimą;
- Kitų priemonių, turinčių lygiavertį poveikį prekybai tarp valstybių narių panaikinimą;
- Bendrojo maito tarifo ir bendrosios prekybos politikos taikymą;
- Kliūčių laisvam asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimui tarp valstybių narių panaikinimą;
- Bendros žemės ūkio politikos, bendrosios transporto politikos taikymą;
- Konkurencijos politikos, kuria siekiama apsaugoti nuo konkurencijos iškraipymo bendrojoje rinkoje, taikymą.

Tam, kad būtų galima sėkmingai įgyvendinti šiuos tarptautinės prekybos tikslus, yra įvairių formų apribojimai ir barjerai. Valstybių vyriausybės aktyviai kišasi į tarptautinių ekonominių santykių plėtojimo procesą, darydamos įtaką prekybos organizacijoms ir jų rezultatyvumui,

prekiaujant atitinkamais produktais su atskirų šalių subjektais. Šio reguliavimo įtaka svarbi visiems – išoriniams ir vidiniams (prekybos proceso požiūriu) – tarptautinės prekybos subjektams.

4 lentelė. Importo muitai.

Importo normos tipas	Taikymo atvejai
Autonominė norma	Taikoma tais atvejais, kai prekės yra kilusios iš valstybės ar jų grupių, su kuriomis valstybė nėra sudariusi tarptautinių sutarčių, nustatančių didžiausio palankumo prekybos statusą, ar nėra nustačiusi kito prekybos režimo, arba kai prekių kilmė, suteikianti teisę taikyti kitą importo muto normą, neįrodyta.
Konvencinė norma	Taikoma tais atvejais, kai pateikiamas įrodymas, kad prekės kilusios iš valstybių ar jų grupių, su kuriomis valstybė yra sudariusi tarptautines sutartis, nustatančias didžiausio palankumo prekybos statusą.
Preferencinė norma	Taikoma tais atvejais, kai pateikiamas įrodymas, kad prekės kilusios iš valstybių ar jų grupių, su kuriomis valstybė yra sudariusi tarptautines sutartis, nustatančias laisvos prekybos režimą.

Muitų tarifuose muitų normos nustatomos atsižvelgiant į valstybę, iš kurios yra kilusios į valstybės muitų teritoriją importuojamos prekės. Importo muto norma, priklausomai nuo valstybės iš kurios yra kilusios prekės, gali būti: autonominė, konvencinė, preferencinė.

Prekybos reguliavimo priemonės yra taikomos plėtojant Europos Sąjungos ir kitų šalių prekybinius santykius.

Europos Sąjungos dvišalius prekybos santykius apibrėžia ankstesniuose skyreliuose aptarti veiksniai, t. y., tarptautinės prekybos teorijos, tarptautinės santykių teorijos ir tarptautinę prekybą ribojančios priemonės.

Apibendrinant tarptautinę prekybą ribojančias priemones, galima teigti, kad visos Europos Sąjungos valstybės narės taiko tuos pačius muitus užsienio prekybos partneriams, bet ir laikosi tų pačių prekybos susitarimų.

2.2 Tarptautinės prekybos specifika apibrėžiančių organizacijų veiklos analizė

Ankstesniuose skyreliuose nustatyti tarptautinės prekybos veiksniai: ją ribojančios priemonės bei ją nusakančios prekybos teorijos. Tačiau visus šiuos veiksnius apibrėžia ir nustato tam tikros tarptautinės prekybos organizacijos ir institucijos.

Nagrinęjant šiuolaikinius tarptautinius prekybinius santykius, neįmanoma nepastebėti, kad vis aktyviau juose dalyvauja tarptautinės organizacijos. Didėjanti valstybių tarpusavio

priklausomybė verčia plėtoti daugiašalį bendradarbiavimą tarp jų. Viena iš tokio formų yra tarptautinių organizacijų kūrimas ir funkcionavimas.

Norint teisingai suprasti tarptautinių organizacijų vaidmenį, negalima visiškai priimti ar atmesti nė vienos nuomonės. Reikia ieškoti subalansuoto ir realistinio požiūrio į tarptautines organizacijas. Jos nėra nei bereikalingi, nei visagaliai tarptautinių santykių objektai. Tarptautinių organizacijų vaidmuo šiuolaikiniame pasaulyje yra svarbus, tačiau jų įtaka priklauso nuo sprendžiamo klausimo pobūdžio ir konkrečios politinės situacijos. Pagrindinėmis tarptautinių santykių dalyvėmis išlieka valstybės.

Kuriamos vis naujos tarptautinės organizacijos. Paprastai jų veikla grindžiama valstybių narių suvereniteto gerbimo principu, todėl valstybės bendradarbiauja ir dalyvauja priimant sprendimus tarptautinėse organizacijose tik tada, kai tai *padeda nacionaliniams interesams*, o ne kelia jiems grėsmę. Tarptautinių organizacijų sprendimai dažniausiai yra *rekomendaciniai*. Valstybės narės lieka laisvos spręsti, ar vykdyti šiuos sprendimus. Taip tarptautinės organizacijos tampa patogia priemone tam tikrų valstybių užsienio politikai įgyvendinti. (Žalimas D. ir kt., 2001).

Tarptautinės organizacijos dar yra vadinamos tarpvalstybinėmis organizacijomis. Tarptautinė organizacija gali būti laikoma žmonių grupė, kurios nariai yra bent dviejų valstybių atstovai ir, kuri turi formalią organizacinę struktūrą, sudarančią prielaidas tų narių bendrai veiklai. Jos gali būti labai įvairios pagal veiklos sritis ir tikslus, taip pat pagal jų įtaką tarptautinių santykių raidai. (Gubicaitė – Šilingienė V., 1998).

Kalbant apie tarptautines organizacijas, dažniausiai turima galvoje tarptautinės tarpvyriausybines organizacijos (TTO), kuriose atstovaujamos valstybės arba jų valdžios institucijos. Dabartiniu laikotarpiu tarptautinių santykių raidai turi įtakos ir tarptautinės nevyriausybines organizacijos.

Dažniausiai mokslinėje literatūroje (Žalimas D. ir kt., Gubicaitė – Šilingienė V.) tarptautinės organizacijos skirstomos pagal narystę, geografinę įtakos teritoriją, veiklos profilį.

Šiuolaikinės regioninės tarptautinės organizacijos yra labai įvairios tiek pagal sprendžiamų problemų pobūdį, tiek ir pagal jų politinę įtaką ir priimamų sprendimų bei teisinių aktų galią. Daugumos šių organizacijų dokumentai turi tik rekomendacinį pobūdį. (Dubauskas G., 2006).

Tarptautinę prekybą nustatančios organizacijos mokslinėje literatūroje skirstomos įvairiai. 3 pav. Pateikiama dažniausiai literatūroje aptinkama šių organizacijų klasifikacija.

2 pav. **Tarptautinę prekybą nustatančios organizacijos.** (parengta remiantis Žalimas D., Žalimienė S., Petrauskas Z., Saladžius J. Tarptautinės organizacijos, 2001)

Išskiriamos trys pagrindinės tarptautinę prekybą ribojančios organizacijos, t.y., Tarptautinis valiutos fonas (TVF), Tarptautinis rekonstrukcijos ir plėtros bankas arba Pasaulio bankas (TRPB) ir Bendrasis susitarimas dėl prekybos ir tarifų, šiuo metu tapęs Pasauline Prekybos Organizacija (PPO).

Tarptautinis valiutos fondas (TVF, International Monetary Fund) – tai per 180 šalių narių turinti tarptautinė organizacija. Tai yra universali tarptautinė finansų organizacija, turinti plačius įgaliojimus tarptautinėje monetarinės politikos srityje. Ji įkurta skatinti tarptautinį bendradarbiavimą pinigų ir valiutų kursų politikoje, stiprinti ekonomikos augimą, didinti užimtumą ir sukelti laikiną finansinę pagalbą šalių mokėjimo balanso problemos spręsti. Aukščiausias TVF valdymo organas – TVF valdytojų valdyba.

Tarptautinio Valiutos fondo tikslas finansų srityje yra laikinai teikti fondo lėšas valstybėms – fondo narėms, esant pakankamiems šių valstybių garantams, siekiant sudaryti valstybėms galimybę pataisyti savo mokėjimo balansą, nenaudojant destruktivių stabilizavimosi priemonių nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu.

Tarptautinio Valiutos Fondo struktūra susideda iš:

- Valdytojų tarybos,
- Direktorių valdybos,
- Administracijos vadovo.

Tarptautinio Valiutos Fondo faktinė įtaka valstybėms narėms yra gana didelė. Paprastai valstybės, siekdamos fondo finansavimo, įsipareigoja vykdyti tokią ekonominę ir monetarinę politiką, kuri didintų tos valstybės ir pasaulio ekonomikos pajėgumą. Papildomai valstybės įsipareigoja netaikyti ribojimų keičiant nacionalinę valiutą į užsienio valiutą bei palaikyti nustatytą nacionalinės ir užsienio valiutos santykį. (Z. Petrauskas, G. Steponavičius, 1998).

Pasaulio prekybos organizacija (PPO) yra pagrindinė tarptautinė organizacija, sprendžianti klausimus, susijusius su tarptautinės prekybos normomis.

PPO inicijuoti ir parengti susitarimai yra tarptautinės komercijos pagrindas. PPO yra daugiašalis instrumentas - daugiašalė prekybos sistema, nes dauguma valstybių yra PPO narės. Šiuo atveju “daugiašalis” reiškia beveik pasaulinį bendradarbiavimą.

Pagrindiniai daugiašalės prekybos sistemos tikslai:

- užtikrinti kuo laisvesnę prekybą
- organizuoti derybas dėl prekybos
būti ginčus sprendžiančia institucija

Pasaulio Prekybos Organizacija yra autonominė universali specializuota tarptautinė organizacija, priklausanti Jungtinių Tautų sistemai. PPO yra viena svarbiausių šiuolaikinio pasaulio globalių tarptautinių organizacijų, besirūpinanti, kad šalys narės plėtotų prekybą pagal tarpusavyje sutartas taisykles, įgyvendinant du svarbiausius tarptautinės prekybos nediskriminavimo – didžiausio palankumo statuso ir nacionalinio statuso – principus. Šalių narių vyriausybės įsipareigoja suderinti užsienio prekybą ir jos politiką reglamentuojančius nacionalinės teisės aktus su PPO sutarčių nuostatomis ir griežtai jų laikytis. PPO sutartimis siekiama dviejų pagrindinių tikslų: šalinti kliūtis, trukdančias laisvai plėtoti prekybą, ir sukurti efektyviai veikiančią tarpvalstybinių prekybos ginčų sprendimo mechanizmą.

Svarbu yra ir tai, kad narystė PPO priverčia visas šalis nares laikytis vienodų taisyklių. PPO numatytas ginčų sprendimo mechanizmas užtikrina, kad kiekviena valstybė, nepriklausomai nuo jos prekybos apyvartos reikšmės pasaulyje, turi laikytis PPO taisyklių, nes priešingu atveju kitos šalys gali kreiptis dėl tokio klausimo atitinkamo sprendimo ir atsakomųjų priemonių taikymo.

PPO siekia sukurti visoms valstybėms vienodas prekybos taisykles, kurių pagrindinė sąlyga – nediskriminavimas, leidžiantis verslininkams prognozuoti bei planuoti prekybą. PPO nediskriminavimo principai yra du: tai – didžiausio palankumo statuso ir nacionalinio statuso:

- nacionalinio statuso principu reikalaujama, kad prekės, patekusios į PPO narės rinką, būtų traktuojamos ne mažiau palankiai kaip lygiavertės vietos gamybos prekės ir paslaugos;
- didžiausio palankumo statuso principas teigia, jog kiekviena PPO narė turi vienodai palankiai traktuoti visų kitų narių prekes ir paslaugas (jeigu vienai PPO narei suteikiamos palankesnės sąlygos, tokios pat sąlygos turi būti suteikiamos ir visoms kitoms narėms).

Ši organizacija yra gana svarbi Europos Sąjungai ir jos prekybos partnerėms, nes vienas iš pagrindinių PPO uždavinių – liberalizuoti pasaulio prekybą. Dėl to rengiami PPO derybų

raundai, jų metu tariamasi dėl pasaulio prekybos liberalizavimo bei plečiama ir stiprinama daugiašalė prekybos sistema.

Dauguma ekonomistų teigia, kad prekybos ir ekonomikos tarptautiniai ryšiai turi kelti jų gyvenimo lygį, užtikrinti visišką užimtumą ir nuolatinę realių pajamų bei mokiosios paklausos didėjimą, plėtoti prekių ir paslaugų gamybą bei plėsti jų prekybą. Bet nei viena šalis nenori jausti diskriminacijos, nesąžiningos konkurencijos ar interesų pažeidimo. Priešingai ji siekia laisvesnės ir teisingesnės politikos propagavimas, mažinant muitus ir šalinant kitus apribojimus, trukdančius vystytis tarptautinei prekybai, ir kad kiekviena šalis vienodai palankiai traktuotų jos prekes ir paslaugas.

Siekiant užtikrinti aukščiau išvardintus ir dar daugelį kitų šalių lūkesčius tarptautinėje rinkoje GATT (liet. Bendrasis susitarimas dėl muitų tarifų ir prekybos) pagindu buvo sukurta Pasaulinė Prekybos Organizacija - PPO.

Apibendrinant galima teigti, kad bendrojoje rinkoje ES valstybės narės laisvai prekiauja tarpusavyje, o prekybai su trečiosiomis šalimis taiko vienodus importo muitus ir kitas prekybos politikos priemones. Taip pat pastebima, kad Europos Sąjunga ne tik taiko tuos pačius muitus užsienio prekybos partneriams, bet ir laikosi tų pačių prekybos susitarimų, kuriuos apibrėžia tarptautinę prekybą nustatančios organizacijos.

3. ES DVIŠALIŲ PREKYBOS SANTYKIŲ SU JAV IR RUSIJA BRUOŽŲ ANALIZĖ

Trečiame skyriuje siekiama išryškinti ES dvišalių prekybos santykių su JAV ir Rusija specifiką. Tai padės atliekant ES ir pagrindinių partnerių JAV ir Rusijos prekybos santykių kaitos tendencijų tyrimą.

Taip pat trečiame skyriuje siekiama analizuojant gautus tyrimo rezultatus atskleisti Europos Sąjungos dvišalių prekybos santykių su JAV ir Rusija raidos tendencijas 1998-2014 metų laikotarpyje. Šia analize siekiama argumentuotai įrodyti, kad vyrauja ES dvišalių prekybos santykių kaitos tendencijos esant ekonominiams sąstingiams.

Siekiant atskleisti ES ir pagrindinių prekybos partnerių JAV ir Rusijos tendencijas buvo analizuojami statistiniai duomenys. Šiame skyriuje atlikta Europos Sąjungos ir pagrindinių prekybos partnerių JAV ir Rusijos kaitos tendencijų analizė 1998-2014m. Remiantis vienu iš didžiausių statistikos departamentų šaltiniu Eurostat nustatomi pagrindiniai Europos Sąjungos prekybos partneriai: JAV ir Rusija.

Europos Sąjunga yra pasaulio prekybos lyderė. Pagal Eurostat duomenis, jos importas ir eksportas sudaro 16.5% pasaulinės apimties. Laisva ES valstybių narių tarpusavio prekyba buvo vienas iš pamatinių ES principų, prekybos liberalizavimo ji taip pat pasiryžusi siekti visame pasaulyje. Be abejo, ES užsienio prekybos politika yra viena iš anksčiausiai integruotų politikos sričių. Bendrojoje rinkoje ES valstybės narės laisvai prekiauja tarpusavyje, o prekybai su trečiosiomis šalimis taiko vienodus importo muitus ir kitas prekybos politikos priemones. Kalbant apie kitas prekybos politikos priemones, Europos Sąjungos pagrindinis siekis yra mažinti tarptautinės prekybos apribojimus prekybai su trečiosiomis šalimis.

Dėl savo dydžio, ekonomikos, prekybos ir finansų, ES yra stambiausia pasaulyje pramonės gaminių ir paslaugų eksportuotoja ir didžiausia importo iš daugiau kaip 100 šalių rinka. Europos Sąjunga yra sudariusi dvišales ir daugiašales sutartis su dauguma pasaulio šalių ir regionų. Europos Sąjunga baigia sukurti bendrą užsienio politiką, kad jos narės galėtų kartu veikti skatindamos stabilumą, tvarų augimą, bendradarbiavimą ir supratimą pasaulyje.

ES bendroji prekybos politika būtina bendrosios rinkos funkcionavimui užtikrinti. Europos Sąjungos bendra prekybos politika veikia pagal du aspektus:

- Pirmiausia, Pasaulio prekybos organizacijoje (PPO) Europos Sąjunga aktyviai dalyvauja nustatant daugiašales pasaulio prekybos sistemos taisykles;
- Antra, Europos Sąjunga savarankiškai atlieka derybas su kitomis šalimis dėl dvišalių prekybos susitarimų.

Taigi, Europos Sąjunga yra sudariusi daug dvišalių prekybos sutarčių su atskiromis šalimis ir regionais visame pasaulyje. Ji plėtoja santykius su kitais pasaulio regionais, remdamasi bendra prekybos politika, teikdama paramą vystymuisi ir sudarydama oficialius prekybos ir bendradarbiavimo susitarimus su atskiromis šalimis arba regioninėmis grupėmis.

Kaip teigiama Europos Komisijos parengtame pranešime (2007): „Europos Sąjunga reguliariai rengia aukščiausio lygio susitikimus su savo pagrindiniais partneriais: JAV, Rusija, Japonija, Kanada, Indija“. Pagal eksportuojamų ir importuojamų produktų srautus, galima teigti, jog pagrindiniais Europos Sąjungos prekybos partneriais išlieka Jungtinės Amerikos Valstijos ir Rusija.

3.1 ES prekybos santykių su JAV specifi

JAV entuziastingai palaikė Europos integraciją. Europos Sąjungą ir Jungtines Amerikos Valstijas sieja bendros vertybės ir, daugeliu atvejų, bendri interesai. JAV investicijų politika Europos Sąjungoje yra tris kartus didesnė nei visoje Azijoje. Tuo tarpu ES investicijų politika į JAV yra aštuonis kartus didesnė nei investicijos į Indiją ir Kiniją. ES ir JAV investicijos yra realus transatlantinių santykių variklis, nes investicijos prisideda prie ekonomikos augimo ir darbo vietų kūrimo abiejose Atlanto pusėse. Transatlantiniai santykiai apibūdina pasaulio ekonomiką kaip visumą. ES ar JAV yra didžiausia prekybos ir investicijų partnerė visų kitų šalių pasaulio ekonomikos atžvilgiu. ES ir JAV ekonomika kartu sudaro apie pusę viso pasaulio BVP ir inspiruoja apie trečdalį viso pasaulio prekybos srautų. Taigi, ES ir JAV tarptautinės prekybos santykių svarba net neabejojama.

Kas šešis mėnesius vyksta vadovų susitikimai, glaudūs ryšiai nuolat palaikomi ir visais kitais lygmenimis: vyksta verslo dialogai, vartotojų, profsąjungos atstovų ir aplinkosaugininkų dialogai, vyksta dažni susitikimai, kuriuose dalyvauja pareigūnai, ministrai, Europos Parlamento nariai ir JAV kongreso nariai. Puikiai sugebėjusi susitarti su JAV dėl bendrų klausimų, susijusių su konkurencijos įstatymu arba dėl viena kitos techninių standartų pripažinimo, ES ir toliau tobulina savo užsienio prekybos politikos santykius su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis.

Taigi ES santykiai su JAV ne tik išlieka svarbūs, bet dėl tarpusavio ryšių ir ekonomikų priklausomybės didėjimo jie tampa vis svarbesni abiejų pusių gerbūviui. Nepaisant padidėjusio bendradarbiavimo tarp ES ir JAV, reikia pripažinti, kad vis dar išlieka tiek tradicinių tarifinių, tiek netarifinių prekybos apribojimų, kurie stabdo ir riboja prekybą. Egzistuoja du esminiai JAV prekybos politikos, susijusios su ES, aspektai. Pirma, ES priešinosi bet kokiems JAV mėginimams apriboti jos ir trečiųjų šalių prekybinius santykius. Antra, ES nesutinka su JAV politikai būdingu vienašališkumu, ypač tai pasireiškia PPO vykdomoje politikoje.

Prieš daugiau nei dešimtmetį, 1990 – aisiais metais, buvo pasirašyta Transatlantinė deklaracija. Šios deklaracijos tikslas buvo glaudesnių ryšių bei bendradarbiavimo palaikymas tarp ES ir JAV.

Ji apėmė bendradarbiavimą ekonomikos, mokslo, kultūros ir kitose srityse. 1995 metais priimta Nauja Transatlantinė darbotvarkė ir ES – JAV Bendrų veiksmų planas, kurie nustatė bendradarbiavimą keturiose svarbiose srityse:

- Skatinant taiką, stabilumą, demokratiją ir vystymąsi visame pasaulyje;
- Atsakant į globalius pokyčius;
- Dėl indelio įnešimo plečiant pasaulinę prekybą ir glaudesnių ekonominių ryšių;
- Dėl įvairialypių Transatlantinių ryšių intensyvesnio puoselėjimo.

Europos Parlamento rezoliucijoje dėl transatlantinių santykių (2007) teigiama, jog Europos Sąjungos ir Jungtinių Valstijų partnerystė, grindžiama bendromis laisvės, demokratijos, teisinės valstybės ir pagarbos žmogaus teisėms vertybėmis, yra kertinis saugumo ir stabilumo euroatlantinėje zonoje akmuo. Europos Sąjungos ir Jungtinių Valstijų ekonominis bendradarbiavimas yra pasaulio ekonomikos variklis, sudarantis 40 proc. pasaulio prekybos ir skatinantis augimą bei naujoves visame pasaulyje visų labui. Be to, ES ir JAV vaidina pagrindinius vaidmenis pasaulio politikoje ir ekonomikoje bei dalijasi atsakomybe už taikos, demokratijos ir stabilumo pasaulyje, kuriame iškilę nauji svarbūs politiniai ir ekonominiai uždaviniai, skatinimą. Kaip Europos Parlamentas jau yra ne kartą teigęs, 1995 metais Naująją transatlantinę darbotvarkę, kuri yra ES ir JAV santykių pagrindas, reikia pakeisti Transatlantiniu susitarimu siekiant iki 2015 m. atverti kelią transatlantinės rinkos sukūrimui.

Transatlantinių ryšių efektyvumas formuoja ir globalią ekonomiką, nes ES arba JAV yra ir daugumos likusių pasaulio šalių didžiausios prekybos ir investicijų partnerės. Derybos ir nesutarimai Pasaulio Prekybos organizacijos (PPO) formate yra normalus reiškiny, kai abi pusės siekia kuo didesnės ekonominės naudos ir savo interesų įgyvendinimo. ES atvirai išsako, kad pasirinko PPO, kaip forumą ginti savo

ekonominiams interesams. JAV, pagal naujausius duomenis, yra penkis kartus sulaužiusi PPO nustatytas taisykles, bet pažeidimams ištaisyti veiksnių nesiėmė. Keletas su prekyba susijusių nesutarimų, nors yra plačiai afišuojami, daro poveikį tik labai menkai ES ir JAV prekybinių santykių daliai.

Galiausiai svarbu pažymėti, kad ES – JAV bendradarbiavimas yra pagrįstas teisiškai, taip pat dažniausiai yra nustatyti aiškūs mechanizmai bendradarbiavimui, pastoviai vyksta įvairaus lygio susitikimai tarp atitinkamo rango ES ir JAV pareigūnų. Tad galima daryti išvadą, kad ES ir JAV bendradarbiavimas dar ilgam išliks kertiniu jų dominavimo pasaulyje dalyku.

ES ir JAV nusprendė perkelti savo ekonominius santykius į aukštesnį lygį, sutikdama pradėti derybas dėl **transatlantinės prekybos ir investicijų partnerystės (TPIP)**. Vadovai J. M. Barroso, H. Van Rompuy ir B. Obama paaiškino, kad viena svarbiausių Transatlantinės prekybos ir investicijų partnerystės priemonių, kuria bus skatinamas Europos ir Amerikos ekonomikos augimas – teisinio reguliavimo sukeltamų kliūčių šalinimas. Tyrimai rodo, kad priėmus planuojamą susitarimą atsirastų mažesnės biurokratinės kliūtys ir geresnis reguliavimo institucijų tarpusavio koordinavimas.

Transatlantinės prekybos ir investicijų reguliavimas bus vykdomas įgyvendinant įstatymus, kuriais žmonės apsaugomi nuo pavojaus jų sveikatai, saugumui, aplinkai ir finansinėms garantijoms. Europos Sąjunga siekia plėtodama TPIP racionaliomis priemonėmis labiau suderinti ES ir JAV teisės aktus, sykiu užtikrinant žmonių apsaugą. Pirma, sumažinus nereikalingą biurokratinę naštą, sumažėtų išlaidos, patiriamos vykstant veiklą už Atlanto, nes įmonėms būtų lengviau sykiu laikytis JAV ir Europos įstatymų. Tyrimai rodo, kad tai paskatintų ekonomikos augimą ir duotų labai didelės naudos. Antra, glaudesnis bendradarbiavimas su JAV padėtų užtikrinti veiksmingesnį reguliavimą ES. Bendradarbiaudamos reguliavimo institucijos gali pasinaudoti viena kitos idėjomis ir sumažinti išlaidas, mažindamos atliktinų patikrinimų skaičių. Be to, įgyvendinant TPIP lengviau užtikrinti, kad prireikus taikytinas bendras požiūris būtų taikomas visame pasaulyje, o dėl to reguliavimo standartų kartelė nebūtų nuleista, o priešingai – būtų pakelta. Vykstančių derybų pagrindiniai tikslai yra: išspręsti tam tikrų įstatymų neatitikimo problemą bei užtikrinti, kad ateityje reguliavimo institucijos geriau koordinuotų veiksmus rengdamos naujus produktus reglamentuojančius teisės aktus arba atnaujindamos dabartinius produktus reglamentuojančius teisės aktus. Tačiau labiau įsigilinus į vykstančias derybas galima pastebėti, jog TPIP pagrindinis tikslas yra vienas, t.y. išplėsti prekybą. Tai reiškia, jog derybininkai stengsis kiek įmanoma labiau sumažinti reguliavimo apimtį.

Prieštarigai vertinamos sutarties kritikai teigia, jog ši transatlantinės laisvosios prekybos sutartis sužlugdys ES iškovotas pozicijas globalioje rinkoje ir nusižengs savo pačios sukurtiems įstatymams. Žinoma, ši ambicinga sutartis sukurtų pusę pasaulio apimančią vieningą vieno milijardo vartotojų rinką, suderintų nuostatas ir panaikintų tarifus teritorijoje nuo Aliaskos iki Baltijos jūros.

Europos pilietinė visuomenė sunerimusi, kad ES laisvosios prekybos sutartis su JAV ant vartotojų stalų neatneštų nepažymėto genetiškai modifikuoto maisto, augimo stimulatoriais užaugintos kiaulienos, chloro dioksidu apdorotos paukštienos ar kitaip nepablogintų ne tik maisto saugos, bet ir aplinkosauginių bei darbuotojų apsaugos standartų.

Europos Sąjungoje tiekiant naujus produktus į rinką remiamasi atsargumo principu, dėl ko daugelis abejotinos kokybės produktų į rinką nepatenka. JAV standartai daugeliu atvejų yra žemesni.

Europos žaliųjų teigimu, ES laisvosios prekybos sutartis JAV pramonės lobistams, jau seniai spaudžiantiems ES nuleisti kartelę ir leisti importuoti pavojingus produktus, yra tarsi įėjimas pro užpakalines duris.

Tačiau derybos, kurių septintas ratas prasidėjo 2015m. vasarį, sulaukė griežtos kritikos dėl virtinės nerimą keliančių dalykų. Pirmiausia, neramumai kyla dėl sanitarinių priemonių taikymo maisto pramonėje. ES galioja draudimas įvežti genetiškai modifikuotus maisto produktus. Tuo tarpu JAV beveik visi kukurūzai ir didelė dalis grūdinių kultūrų, kuriomis minta gyvuliai, yra genetiškai modifikuoti.

ES ir JAV kilusį ginčą jau sprendė Pasaulio prekybos organizacijos (PPO) institucijose. PPO priėmė ES nepalankų sprendimą, motyvuodama tuo, jog šalių narių prekyba ribojama gali būti tik remiantis moksliskai pagrįsta informacijai, jog prekė gali pakenkti valstybės gyventojų sveikatai. JAV argumentai, jog nėra mokslinių įrodymų apie genetiškai modifikuotos jautienos kenksmingumą, buvo svaresni.

ES laikosi bendro principo į rinką neįsileisti produktų, kol jų saugumas nebus įrodytas. Tuo tarpu JAV pozicija kita. Ji pasitiki verslu ir rinkas uždaro tik tiems produktams, kurių pavojus aplinkai įrodytas.

ES laisvosios prekybos sutartis su JAV gali pabloginti įprastus maisto kokybės ir aplinkos apsaugos, gyvūnų gerovės standartus, darbuotojų teises ir net kelia pavojų šalių valdžios suverenitetą perduoti stambioms korporacijoms.

Transatlantinė prekybos ir investicijų partnerystė itin paveiks ES ir JAV ekonomiką. JAV ir ES sukuria apie 45 proc. pasaulio BVP, nors jų populiacija siekia tik 12 proc. pasaulio populiacijos. Panaikinant ekonominius barjerus tarp šių

ekonomikos milžinų, tiksliai neįmanoma paskaičiuoti ekonominių rodiklių ir jų kitimo, tačiau yra mokslininkų pateikti preliminarūs skaičiai. Mokslininkai skaičiuoja, jog pasirašius šią sutartį, ES eksportas į JAV padidės 28 proc., t. y., papildomai bus eksportuota už 187 milijardus eurų prekių ir paslaugų. Tuo tarpu ES importas taip pat padidės 159 milijardais eurų. Be to, dėl sutaupyto kaštų dėl barjerų panaikinimo padidės tiek ES, tiek JAV eksportas į kitas pasaulio šalis. Skaičiuojama, kad ES eksportas į kitas pasaulio šalis išsaugos 33 milijardais eurų, o JAV eksportas išsaugos 80 milijardų eurų. Susumavus šiuos skaičius, matome, jog ES eksportas išsaugos 220 milijardų eurų per metus, o JAV – 240 milijardų eurų.

Taip pat skaičiuojama, kad eksportas augs visuose ekonominiuose sektoriuose. Didžiausi augimai bus metalo produkcijoje (12 proc. augimas), perdirbtų maisto produktų rinkoje (9 proc.), cheminių medžiagų sektoriuje ir didžiausias augimas yra prognozuojamas motorinių transporto priemonių pramonėje (net 41 proc. augimas). Žinoma, ši sutartis paskatins ir didesnę importą šiose pramonėse. Tačiau tokiu atveju laimi vartotojai, kadangi atsiranda didesnis prekių ir paslaugų pasirinkimas, kurias galima įsigyti už mažesnes kainas. Įmonės bus priverstos dirbti daug efektyviau, jeigu norės išsilaikyti konkurencingos. Tai paskatins ekonominį augimą ir naujų darbo vietų kūrimąsi.

Geopolitinė situacija. Mokslininkai teigia, jog be ekonominių privalumų, taip pat būtina pastebėti ir geopolitinius. Šiandienos situacija yra tokia, jog sparčiai auga Azijos valstybių ekonomikos, tuo tarpu JAV ekonomika smuko, o ES išgyvena euro krizę. Tokios tendencijos veda prie to, jog Vakarų valstybės netenka lyderio vaidmens tiek pasaulio ekonomikoje, tiek politikoje. Todėl ši sutartis būtina tiek išlaikant ekonomikos principus paremtus rinkos ekonomika, tiek išlaikant politines vertybes (demokratiją). Šią situaciją puikiai iliustruoja nacionalinis galios indeksas, į kurį yra įtraukiamas valstybės BVP, išlaidos kariuomenei, populiacija ir technologijos. Pagal šį indeksą JAV yra pirmoje, o ES – antroje vietoje. Tačiau prognozuojama, kad iki 2025 metų Kinija aplenks ES pagal šį rodiklį. O jau 2060 metais JAV ir ES galios indeksas nusileis Kinijai ir Indijai. Todėl ši sutartis gali būti vienintelis kelias tai pakeisti.

NATO. Šio aljanso egzistavimu ypatingai pradėta abejoti po SSRS griūties. Daugelis politikų ir mokslininkų teigia, jog šis aljansas yra atgyvena, neteko savo pagrindinio vaidmens, o jo vidaus valdymo taisyklės yra pasenusios ir nebetinkančios šiems laikams. Pasirašius sutartį, NATO galėtų būti atnaujintas ir sustiprintas. Laisvos prekybos sutartis reikštų, jog valstybės ir visuomenės pasitiki viena kita, o žmonės tikisi, jog jų gyvenimo būdas bus apgintas, ypatingai augant Azijos šalių ekonomikai.

ES federalizacija. Ne visoms ES šalims – narėms federalizacija skamba patraukliai. Tačiau nuo pat savo įsikūrimo yra siekiama pilnos ekonominės ir politinės šalių integracijos. Sutarties pasirašymas parodytų, kad vieninga ES gali siekti ekonominės naudos jos piliečiams. Kiltų ES piliečių pasitikėjimas ES.

Pasak daugelio kritikų, laisvosios prekybos sutartis skaudžiai paliestų daugelį sektorių, t. y. žemės ūkis, daugelį maisto standartų (GM produktai, dirbtiniai hormonai ir t.t.)

Viena iš pagrindinių temų, apie kurias diskutuojama yra žemės ūkis. JAV maisto pramonės bendrovės neatitinka ES standartų, todėl atsiranda daug kliūčių sutarčiai įsigaliooti. Šalys turi nuspręsti ar ES taikomi standartai turi būti taikomi ir JAV prekėms, ar visgi ES standartai turi būti sumažinti, kad būtų įmanoma įsileisti JAV korporacijas į ES rinką.

Genetiškai modifikuoti produktai. Šie produktai jau seniai yra opi problema tarp ES ir JAV, nes šalys turi skirtingas šių produktų reguliacijos sistemas. ES egzistuoja reguliacija, kuri tikrina ar genetiškai modifikuotas produktas atitinka visus sveikatos saugumo kriterijus prieš paleidžiant jį į rinką. Šią funkciją atlieka Europos maisto saugos tarnybos pareigūnai[28]. Dėl tokių griežtų reguliacijų šis maistas ES parduotuvėse beveik nepardavinėjamas. Tuo tarpu JAV tokios reguliacijos neturi. Taip pat ES yra įvestas tokių produktų ženklavimas, kad vartotojas būtų informuotas apie tai, ką valgo. Tuo tarpu JAV, tokia etiketė būtina, jei maistas kelia pavojų sveikatai (pvz.: maiste yra alergenų)[29]. Pasirašius šią sutartį ir nesusitarus tinkamai dėl šios problemos ES ūkis patirtų didžiulį smūgį, nes JAV genetiškai modifikuoti produktai būtų žymiai pigesni ir išstumtų iš rinkos ES žemės ūkio produktus.

Dirbtiniai hormonai. JAV gyvulininkystėje yra naudojami šie hormonai, tam, kad paspartinti gyvūnų augimą ir padidinti jų masę, bei mėsos liesumą. Tokie hormonai yra laikomi narkotikais. Jie gyvūnui sukelia negalavimus ir paveikia jų elgseną. Nuo tokios mėsos pasitaiko nemažai žmonių apsinuodijimų. Dėl to tokie hormonai yra visiškai uždrausti ES, jei jie nenaudojami terapeutiniais tikslais[30]. Jei su sutartimi būtų visgi leista tokią mėsą eksportuoti, tai ne tik pakenktų ES žmonių sveikatai, bet ir visam ES žemės ūkiui. JAV ūkininkai daug greičiau užaugina mėsą ir gyvūnų masę palyginti didesnė nei ES, todėl ir daug pigesnė.

Po JAV šnipinėjimo skandalo atsirado daug europiečių, kurie suabejojo dėl savo privataus gyvenimo pasirašius sutartį. ES teisė saugo žmogaus privatumą, todėl piliečių asmeniniai duomenys negali būti išgabenti į trečiąsias šalis. Dabar tarp JAV ir ES yra pasirašyta sutartis, kuri leidžia JAV bendrovėms kaupti informaciją apie klientus ES,

jei duomenų kaupimas atitinka europinius standartus. Tačiau po šnipinėjimo vis daugiau europiečių mano, jog ši išlyga turi būti panaikinta.

Taigi, įvairių mokslininkų sutartis yra vertinama dvejopai. Vieni teigia, kad ji vienintelis būdas Vakarams išlikti lyderiais geopolitinėje erdvėje, kiti teigia, kad tai sukels didelių negatyvių poveikių įvairiausiuose srityse.

Pagrindiniai argumentai, kodėl turėtų būti pasirašyta ši sutartis, yra ekonominiai. Skaičiuojama, kad abiem pusėms ši sutartis atneš naujų darbo vietų sukūrimą, darbo užmokesčio padidėjimą, eksporto padidėjimą, BVP augimą. Taip pat teigiama, jog ši sutartis būtina, norint konkuruoti su sparčiai besivystančiomis Azijos regiono šalimis.

Tačiau ši sutartis sulaukia daug kritikos. Pagrindiniai argumentai krypsta link žemės ūkio, kur teigiama, jog JAV žemės ūkis neatitinka europinių standartų. Dėl įvairiausių draudimų, ES maisto produktai yra brangesni nei JAV, todėl pasirašius sutartį su minimaliais reikalavimais žemės ūkiui, JAV maisto korporacijos greitai nukonkuruoti ES bendroves. Sutartis pakenktų trečiosioms šalims, kurios daug eksportuoja į JAV ir ES, kadangi susidurtų su didesnę bendrovių konkurencija. Taip pat žmonių nepasitikėjimą kelią, jog šio derybos vyksta visiškai slaptai, todėl abejojama sutarties skaidrumu.

Ši sutartis turi dar nemažai spragų, dėl kurių turi būti deramasi ir pasiekti kompromisai, kuriais būtų patenkintos abi pusės. Taip pat turi būti užtikrintas visiškas šių derybų skaidrumas, nes bet koks slaptumas verčia žmones abejoti sutartimi.

3.2 ES dvišalių prekybos santykių su JAV kaitos tendencijų analizė

Šiame 3.2 poskyriuje atlikta ES ir dvišalių prekybos partnerių su JAV santykių kaitos analizė. ES ir JAV tarptautiniai santykiai analizuojami 1998 – 2014 metais. Šie laikmečiai pasirinkti pagal to meto ekonominius įvykius.

5 lentelė. Analizuojami laikotarpiai ir jų pagrindimas

Metai	Argumentas
1998	Rusijos ekonominė krizė, kuri turėjo įtakos ne tik tarptautinei prekybai su ES, bet ir su visu pasauliu.
2000	Didėjantis naftos produktų poreikis sparčiai augančių Azijos valstybių tarpe, įtakėjo JAV naftos atsargų sumažėjimą. Šis reiškinys turėjo pasekmių bendrai pasaulio ekonomikai.
2004	Pasaulį apėmė energetinė krizė.
2007	Pasak daugelio ekonomistų, šiais metais pasireiškė pirmieji krizės simptomai JAV.
2008	Šiais metais išaugusi į didžiausią epogėjų Islandijos finansų krizė, kuri turėjo itin didelės įtakos Europos ir JAV tarptautinei prekybai.
2009-2014	Analizuojami šių metų laikotarpiai, norint išgryninti Europos Sąjungos ir Jungtinių Amerikos Valstijų tarptautinės prekybos stabilizavimo intervalus po pasaulinės finansų krizės.

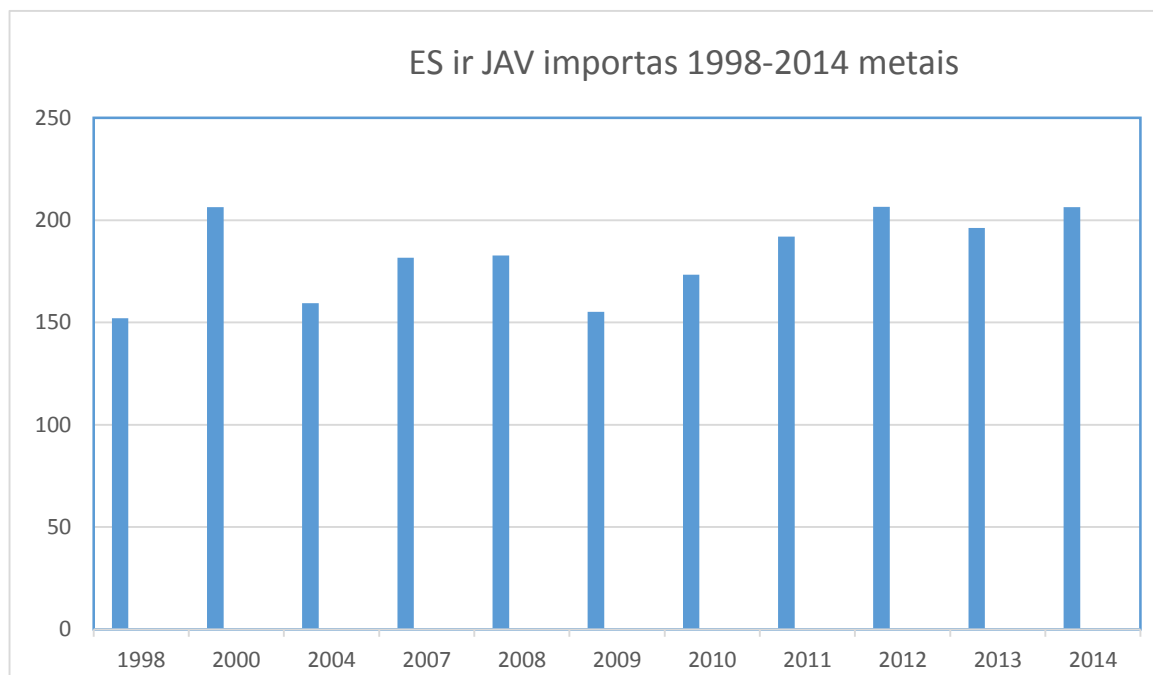
Analizei atlikti, taip pat yra pasirinktos pačios svarbiausios **eksportuojamų ir importuojamų** produktų sritys: maisto pramonė, žaliava, energija, chemikalai, ir mechanizmai bei transporto priemonės.

6 lentelė. Eksportuojamų ir importuojamų prekių sritys

Maisto pramonė	Maisto pramonė apima mėsą ir jos produktus, pieno produktus ir paukščių kiaušinius, žuvį, vėžiagyvius, moliuskus bei vandens bestuburius gyvūnus ir jų gaminius, daržoves ir vaisius, cukrų ir jo gaminius, medų, kavą, arbatą, kokakolą, prieskonius, maisto pašarus gyvūnams.
Žaliava	Žaliava – tai kailis, oda, nafta, alyvos, neapdorota guma, mediena, makulatūra, tekstilė, trąša, metalo rūda ir metalo laužas.
Chemikalai	Chemikalų produktų grupei priklauso organiniai chemikalai, neorganiniai chemikalai, dažai, esenciniai aliejai, kvepalai, valymo priemonės, plastikas.
Mechanizmai ir transporto priemonės	Mechanizmai ir transporto priemonės apima mašinų generatorius ir įrengimus, metalo apdirbimo mašinas ir benrduosius mašinų pramonės gaminius ir detales ofisams reikalingus prietaisus, ir t.t.

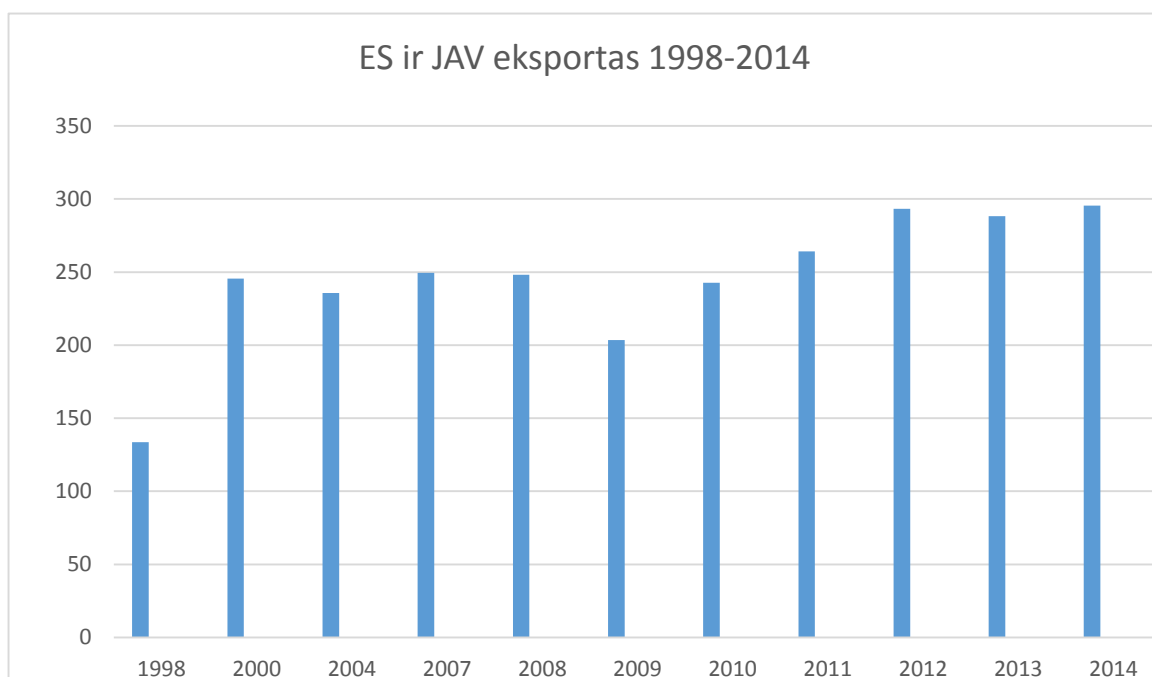
Susisteminius 1998 - 2014 metų Europos Sąjungos ir JAV prekybos tendencijų statistinius duomenis pagal svarbiausius importuojamų ir eksportuojamų produktų grupes, išgryninamos atsispindinčios tendencijos.

3 pav. ES ir JAV importas 1998-2014 metais (mlrd. eur)

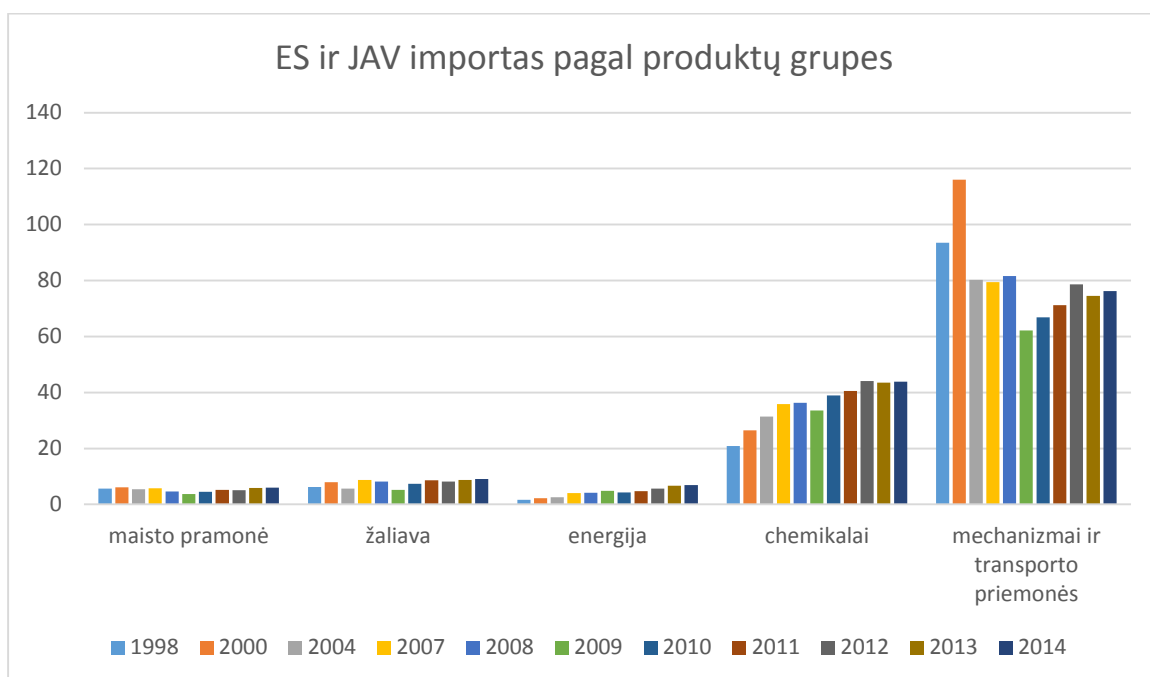
Apžvelgus šiuos duomenis, galima teigti, kad didžiausias importas į ES buvo 2012, o mažiausias - 1998. Galima daryti prielaidą, jog 1998 metais, tik pasirašius transatlantinių prekybos santykių sutartį atsidarė durys į tarptautinę prekybą tarp JAV ir ES. Būtent šių metų laikotarpyje tarptautinės prekybos importas ir buvo mažiausias. Toliau stebimas ryškus kritimas žemyn 2008-2009 metais. Tai įtakojo pasaulį apėmusi finansų krizė. Žvelgiant į 2012 metus, kuomet importas buvo didžiausias, galima teigti, jog šį importo kilimą įtakojo pakilusios naftos kainos ir atsargų mažėjimas kitose šalyse.

4 pav. ES ir JAV eksportas 1998-2014 metais (mlrd. eur)

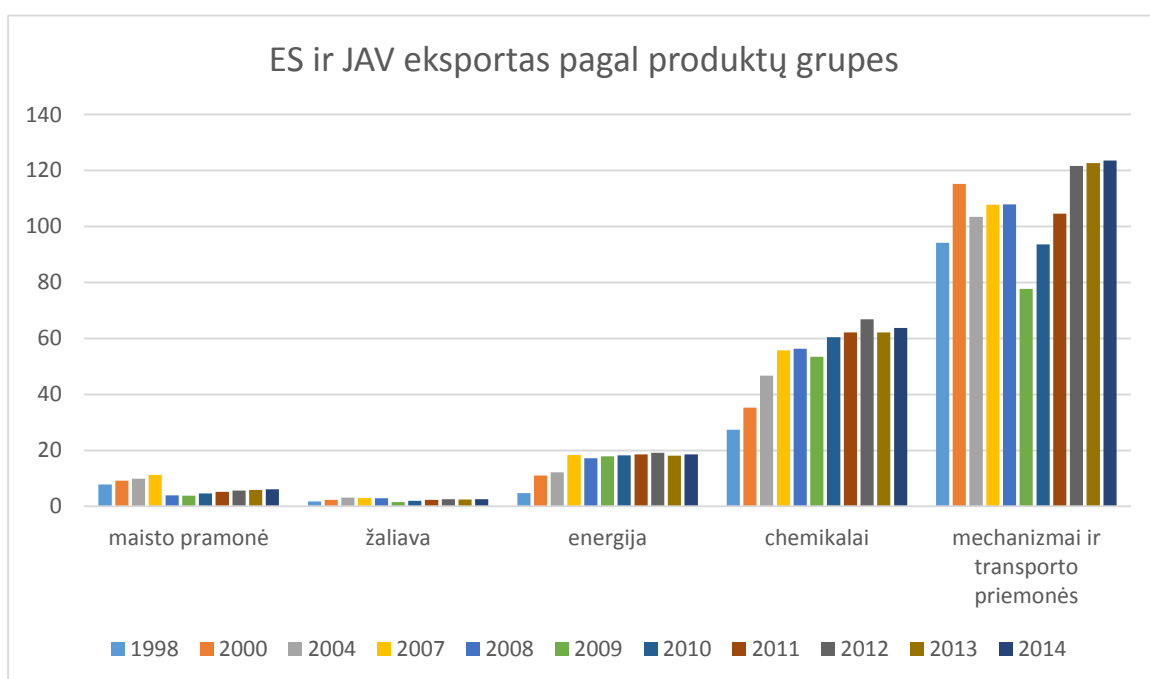

Didžiausias eksportas į JAV buvo 2014 metais, o mažiausias – 1998 metais. Galima daryti prielaidą, jog 1998 metais, tik pasirašius transatlantinių prekybos santykių sutartį atsidarė durys į tarptautinę prekybą tarp JAV ir ES. Būtent šių metų laikotarpyje tarptautinės prekybos eksportas ir buvo mažiausias. Toliau stebimas ryškus kritimas žemyn 2008-2009 metais. Tai įtakojo pasaulį apėmusi finansų krizė. Žvelgiant į 2014 metus, kuomet eksportas buvo didžiausias, galima teigti, jog šį eksporto epogėjų įtakojo stabilizuota finansų krizė ir santykių su Rusija blogėjimas.

5 pav. ES ir JAV importas pagal produktų grupes 1998-2014 metais

6 pav. ES ir JAV eksportas pagal produktų grupes 1998-2014 metais

Iš pateiktų duomenų, lentelių ir paveikslėlių pastebima, kad ES ir JAV prekyba nagrinėjamu laikotarpiu dažniausiai didėjo. Tačiau taip pat pastebima tendencija, jog būtent 2008-2009 metais

ištikus pasaulinei finansų krizei, ES ir JAV prekyba būtent tuo laikotarpiu krito žemyn, o atsigavimui prireikė daugiau nei 2 metų.

Pagal pateiktus duomenis galima teigti, jog didžiausias maisto pramonės importas į ES buvo 2000, o mažiausias – 2009. Tuo tarpu maisto pramonės eksportas į JAV – 2007, mažiausias – 2009. Nagrinėjamų pramonės sektorių prekių didžiausias importas buvo 2007, o mažiausias 2009 metais. Nagrinėjant eksporto tendencijas, matyti, jog daugiausia importuojama buvo taip pat 2007, o mažiausiai 2009 metais.

Taigi, galima daryti išvadą, jog ES ir JAV prekyba tendencingai augo iki 2008 metų, kuomet pasaulį apėmė finansų krizė. 2008-2009 metais pastebimas ekonominis sąstingis tiek eksporte, tiek importe. Nepaisant to, ES ir JAV yra viena kitos didžiausios investuotojos. 2012 m. abiejų šalių investicijų srantai padidėjo daugiau nei 200 mlrd. eurų. Galima būtų teigti, kad dvišalės tiesioginės investicijos, kurios iš esmės – ilgalaikiai įsipareigojimai, yra transatlantinių prekybos santykių varomoji jėga. Ši jėga dar sustiprėja dėl to, kad prekyba tarp patronuojančių bendrovių ir jų filialų, esančių ES ir JAV, sudaro daugiau nei trečdalį visos transatlantinės prekybos. Iš skaičiavimų matyti, kad ES ir JAV bendrovės, veikiančios viena kitos teritorijose, suteikė darbo vietas daugiau kaip 14 milijonų žmonių.

3.3 ES prekybos santykių su Rusija specifika

Santykiai tarp ES ir Rusijos labai stipriai veikia pasaulio stabilumą. ES ir Rusijos santykių raida. Beveik iki pat Šaltojo karo pabaigos oficialus bendradarbiavimas tarp SSRS ir Europos Bendrijų nebuvo, kadangi Sovietų Socialistinės Sąjungos Respublika Europos Bendrijas laikė NATO, savo pagrindinio oponento, ekonomine partnere. Vietoj to, SSRS ir jos sąjungininkės susijungė į Ekonominės savitarpio pagalbos tarybą (angl. COMECON), kuria siekė užmegzti tarpusavio santykius su Bendrijomis, tačiau Europos Bendrijos šios organizacijos nepripažino. Oficialių santykių nebuvimas SSRS neatnešė nieko gero, tai sukėlė begalę ekonominių problemų tiek pačiai SSRS, tiek jos sąjungininkėms. Tik M. Gorbačiovo tapus TSPK generaliniu sekretoriumi buvo pradėtas oficialus bendradarbiavimas. Visų pirma, buvo pasirašyta deklaracija tarp Ekonominės savitarpio pagalbos tarybos ir Europos Ekonominės Bendrijos. Vėliau pasirašyti susitarimai prekybos ir ekonomikos srityse.

1990 m. ES ir Rusija lengvai susitarė dėl tarpusavio bendradarbiavimo pradžios. Abipusis bendradarbiavimas buvo paremtas demokratizacijos ir vesternizacijos strategija, kuri turėjo padėti silpnai ir įsiskolinusiai Rusijai. Tačiau dabar ši strategija nebeįmanoma. Smarkiai kylančios naftos ir dujos kainos Rusiją pavertė galinga, mažiau sukalbama bei

mažiau ieškančia bendradarbiavimo su ES. ES nepavykus pakeisti Rusijos, Putino eros metu, Rusija įgavo daugiau įtakos ES atžvilgiu.

ES ir Rusijos bendradarbiavimas yra pagrįstas nemažu skaičiumi pasirašytų susitarimų. Viena iš svarbiausių – 1994 m. pasirašyta Partnerystės ir bendradarbiavimo sutartis, kuri įsigaliojo 1997 m (Šlekys, 2003). Šia sutartimi numatytas reguliarus politinis dialogas, kurį ketinama plėtoti ir intensyvinti. Be to, jis turėtų lydėti ir stiprinti artimesnių santykių tarp ES ir Rusijos kūrimą bei remti Rusijoje vykstančius politinius ir ekonominius pokyčius ir padėti sukurti naujas bendradarbiavimo formas. Partnerystės ir bendradarbiavimo sutartyje (1997) numatyti ES ir Rusijos partnerystės tikslai:

- sudaryti ES ir Rusijos politiniam dialogui atitinkamą struktūrą, leidžiančią šioje srityje plėtoti glaudžius santykius,
- skatinti prekybą ir investicijas bei darnius ES ir Rusijos ekonominius ryšius, grindžiamus rinkos ekonomikos principais, ir palaikyti tvarią plėtrą,
- stiprinti politines ir ekonomines laisves,
- remti Rusijos pastangas stiprinti demokratiją, vystyti savo ekonomiką ir užbaigti perėjimą į rinkos ekonomiką,
- sukurti ekonominio, socialinio, finansinio ir kultūrinio bendradarbiavimo, grindžiamo abipusės naudos, abipusės atsakomybės ir abipusės paramos principais, pagrindą,
- skatinti abipusio intereso veiklos rūšis,
- parengti atitinkamą Rusijos ir platesnės bendradarbiavimo erdvės Europoje laipsniško integravimo struktūrą
- sudaryti reikiamas sąlygas ateityje sukurti Bendrijos ir Rusijos laisvosios prekybos erdvę, aprėpiančią iš esmės visą tarpusavio prekybą prekėmis, taip pat sąlygas, skatinančias bendrovių įsisteigimo laisvę, tarpvalstybinę prekybą paslaugomis ir kapitalo judėjimą.

Partnerystės ir bendradarbiavimo sutartis parodė naują ES – Rusijos santykių lygį, kurio esmę sudarė pagarba demokratijai ir žmogaus teisėms. Taip pat sutartis numatė politinį, ekonominį bendradarbiavimą bei bendradarbiavimą mokslo, švietimo, aplinkosaugos, turizmo bei socialinio vystymosi srityse.

1999 – aisiais metais Rusija priėmė „Vidutinės trukmės strategiją ES atžvilgiu“. Joje teigiama, kad strategija numato vieningos Europos be jokių skiriamųjų linijų, kūrimą bei subalansuotą Rusijos ir ES pozicijų stiprinimą XXI a. tarptautinėje bendruomenėje. Ten minima, kad Rusija turi stiprinti strateginę ES ir Rusijos partnerystę, politinį dialogą, taip pat intensyviau plėtoti prekybinį bei finansinį bendradarbiavimą. Numatoma toliau plėtoti bendradarbiavimą žmogaus teisių, kultūros, technologijų ir kitose srityse. Verta paminėti išskirtinį vieną punktą apie ES plėtrą, kuriame sakoma, kad Rusija sieks, jog būtų atsižvelgta

į jos interesus ES plėtros proceso metu. Būtent ties juo ir kilęs pagrindinių nesutarimų tolimesnėje ES ir Rusijos politinio bendradarbiavimo eigoje.

Pirmieji partnerystės metai tarp Rusijos ir ES XXI a., nepaisant šių sunkumų, įgavo naują kvėpavimą. 2001 m. krizės santykiuose, susijusi su „antruoju Čėčėnijos karu“ buvo įveikta. Taip įvyko pirmiausia dėl to, kad abi šalys pajuto pastovų ekonomikos augimą ir sėkmingai išsprendė savo vidaus problemas. Netgi ilgalaikės ES tolimesnių santykių su Rusija prognozės buvo optimistiškos. Išaugo jų užsienio ambicijos ir ištekliai. Metai po metų, augo ekonominė tarpusavio priklausomybė tarp Rusijos ir ES. Iki naujojo amžiaus pradžios jau buvo sukurti pakankamai stiprūs institucinio bendradarbiavimo pagrindai: buvo rengiami du kartus per metus vadovų susitikimai, ministro pirmininko susitikimai su ES Komisija, o nuo 2000 metų įkurta Nuolatinės partnerystės taryba.

Europos Sąjungoje 2000 metų išvakarėse dominavo ypatingos plėtros lūkesčiai ir noras sparčiai pertvarkyti organizaciją į vieną iš pirmaujančių galios centrų planetoje, įgijo didelį populiarumą. Noras stiprėjo kartu su ekonomine galia bendroje rinkoje didinti nepriklausomą politinę atsvarą. Rusija dėl vidaus politinės erdvės ir sparčiai augančio BVP taip pat sustiprėjo ir tapo jau nepriklausoma tarptautinės politinės arenos veikėja. Jos požiūris į Europos integracijos procesus atsispindėjo santykiuose ir ES strategijoje 2000-2010. Ji pareiškė, kad Rusija nenustato sau tikslo stoti į ES ir pasirašyti asociacijos sutartį, ji siekė glaudesnio bendradarbiavimo siringose sferose. Tai nustatė palankų klimatą užsienio santykiuose tarp Maskvos ir pirmaujančių Europos šalių.

Abipusį norą perkelti santykius į aukštesnį lygį, suformuoti išsamų bendradarbiavimo mechanizmą lėmė 2003 metais pasirašyta „Keturių bendrų erdvių koncepcija“. Ji apėmė ekonominę, laisvės ir teisingumo, išorės saugumo, kultūros, mokslo ir švietimo sritis. Praėjus dviem metams, kad užtvirtinti bendradarbiavimą pasirašyta dar ir „Kelių žemėlapių“ programa, t. y. konkrečių žingsnių išsamus aprašymas link abipusių santykių plėtros. Tai parodė, jog abi šalys priima viena kitą kaip sau lygų partnerį – o tai jau tam tikras statusas, kuris įpareigoja ne tik pasirašyti deklaracijas, bet ir imtis konkrečių veiksmų.

Laikui bėgant, šalių santykiai tapo labiau pragmatiški ir realūs, be išpūstų lūkesčių. Iš ES pusės retai girdėjosi priekaištai Maskvai dėl vertybinių skirtumų, o Rusija laikėsi „minkštos“ politikos ir jėgos. ES nors ir labai sunkiai, bet palaipsniui atsikratė neigiamų stereotipų apie Rusiją, kurie įsitvirtino europiečių pasąmonėje šaltojo karo metu ar net anksčiau, carinės Rusijos laikais. Rusija tapo pirmąja šalimi, su kuria ES pasirašė tokį naujo tipo dvišalį dokumentą. Būtent todėl Rusija pasistengė atsakyti sukurdamą savąją strategiją ES atžvilgiu. Rusijos priimtoji strategija, kaip ir Europos atitikmuo, buvo labai abstrakti. Pagrindinės su tarpusavio prekyba

susijusios nuostatos buvo dvi: nutarta prašyti ES užtarimo dėl narystės PPO 2003 metų gegužės mėnesį Sankt Peterburgo susitikime buvo žengtas gana svarbus žingsnis – patvirtintas bendradarbiavimas keturiuose bendrose erdvėse, kurių viena buvo Bendroji ekonominė erdvė, svarbi šiame darbe nagrinėjamai temai. 2005 metų gegužės mėnesį Maskvoje susitikusios ES bei Rusijos delegacijos priėmė konkrečius planus, kaip įgyvendinti Bendrųjų erdvių idėją. Specialus planas buvo priimtas ir Bendrosios ekonominės erdvės įgyvendinimui. Plane nurodyta, kad pagrindinis Bendrosios ekonominės erdvės tikslas yra „atviros ir integruotos rinkos tarp ES ir Rusijos sukūrimas“. Kaip visada nebuvo apsieita be visur tinkančių abstrakčių (bet vis dėlto nurodančių tam tikrą kryptį) tikslų formulavimo: „stiprinti bendradarbiavimą energijos, transporto, žemės ūkio ir aplinkos apsaugos, prekybos sektoriuose; sustiprinti ekonominį bendradarbiavimą ir reformas bei padidinti ES ir Rusijos ekonomikų konkurencingumą; propaguoti nediskriminavimo, skaidrumo bei gero vadovavimo principus“. Tačiau be deklaracinių pareiškimų ši kartą buvo numatytos aiškios veiksmų gairės kiekviename prekybos sektoriuje. Taip pat kaip visada pabrėžta, kad ES parems Rusijos stringantį stojimą į PPO bei padės efektyviai įgyvendinti PPO reikalaujamas reformas. Be to, šiuo susitarimu nustatyta bendradarbiavimo struktūra bei užsibrėžta vertinti Bendrosios ekonominės erdvės plano įgyvendinimą ir teikti ataskaitas apie vykdymą.

Verta pastebėti, kad 2004 metais ES nebepratęsė Bendrosios strategijos santykiams su Rusija veikimo. Taigi, nuo 2005 metų pagrindiniais dokumentais, reglamentuojančiais Rusijos ir ES prekybos santykius, liko PBS bei jo ribose veikiantis ir aiškesnius kriterijus nustatantis Bendrosios ekonominės erdvės įgyvendinimo planas.

Atidžiau nagrinėjant šių dviejų šalių santykius, akivaizdu, kad jos susiduria su nemažai „kasdienių“ problemų, kurios aiškiai matosi ir bet kuriuose kituose dvišaliuose ar daugiašaliuose prekybos santykiuose – nesusikalbėjimas dėl muitų tarifų, piktnaudžiavimas netarifinėmis prekybos kliūtėmis, vieni kitų kaltinimai dempingu bei antidempingo priemonių naudojimas ir panašiai. Tačiau šios ES ir Rusijos prekybiniuose santykiuose kylančios problemos jau buvo trumpai minėtos darbe, be to, tai nėra tos problemos, kurios skirtų ES ir Rusijos santykius nuo kitų dvišalių ar daugiašalių santykių.

ES savo politiką formuoja, atsižvelgdama į tarptautinės teisės normas, tuo tarpu Rusijai tarptautinės teisės normos tėra tik galios išraiška, galios balansui pasikeitus, tarptautinės teisės normos taip pat turi būti pakeistos. Šiame kontekste Rusija siekia bendradarbiavimo su ES, paremtu „asimetrine tarpusavio priklausomybe“. ES lyderiai yra įsitikinę, jog taiką ir stabilumą galima pasiekti tik per tarpusavio lygiavertę priklausomybę, tuo tarpu Rusija siekia sukurti tokią situaciją, kurioje Europos Sąjungai Rusija labiau reikalinga negu ES Rusijai, ypač energetiniame sektoriuje.

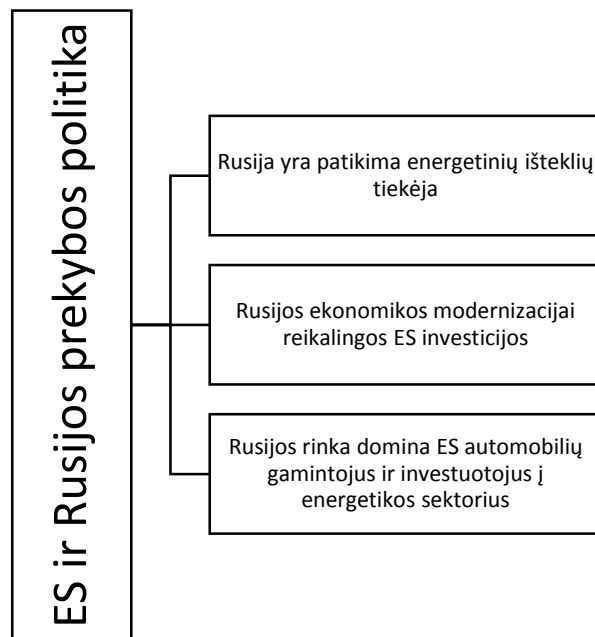
ES visą laiką buvo suinteresuota prekybos su Rusija liberalizavimu ir atverti Rusijos rinką ne tik ES prekėms, bet ir kapitalui. Investicijų ir prekybos srityje ES yra didžiausia Rusijos prekybos partnerė ir investuotoja. Prekybos mastai tarp ES ir Rusijos yra didesni nei tarp ES ir JAV ar Rusijos ir JAV. Aišku, tai galima pirmiausia sieti su geografiniu artumu. Be to, Rusija naujoms ES valstybėms – narėms nėra vien tik svarbi prekybos partnerė. Ji reikšminga investuotoja, ypač energetiniame sektoriuje.

Ne tik Europos Sąjungos rinka domina Rusiją, bet ir Rusijos rinka domina ES dėl keleto priežasčių. Visų pirma, Rusijos rinka yra perspektyvi rinka ES automobilių gamintojams ir investicijoms į energetikos sektoriaus ir mažmeninės prekybos kompanijas.

Taip pat Rusija yra suinteresuota savo ekonomikos (kartu ir jos svarbiausios sektoriaus – energetikos) modernizacija, kuriai reikalingos didžiulės ES investicijos. Nepaisant to, kad Rusijos energetinio sektoriaus kompanijos yra privačios, kuriose dominuoja rusiškasis kapitalas, tokiose įmonėse pastebimai auga ir Vakarų valstybių kompanijų investicijos.

Rusija suvokiama kaip patikima energetinių išteklių tiekėja. Akivaizdu, kad Rusijos energetinio sektoriaus kompanijos tampa Rusijos manipuliavimo įrankiu, o valstybių priklausomybė nuo jos energetinių išteklių – užsienio politikos tikslų įgyvendinimo priemone. Kolkas pati Rusija nesiekia išlaikyti patikimos partnerės įspūdžio, naudodama kitų šalių energetinę priklausomybę nuo Rusijos kaip efektyvų išorinių spaudimo instrumentą. (žr. 5 pav. ES ir Rusijos prekybos politika).

Geografinis artumas ir ekonominiai poreikiai stimuliuoja bendradarbiavimą tarp Rusijos ir ES energetikos srityje. Tačiau kol kas nerealu tikėtis, kad Rusijos energetiniai ištekliai žymiai nusvers Artimųjų ir Vidurio Rytų strateginę reikšmę, nes kol kas Rusija nėra pajėgi patenkinti didėjančio ES energetinio poreikio ir užsitikrinti patikimos partnerės įvaizdžio.

Apibendrinant, ES ir Rusijos ekonominius ir prekybinius santykius, pastebimas pagrindinis abipusis prekybos plėtojimo viena iš oficialiai deklaruojamų tikslų „sukurti atvirą ir integruotą rinką tarp ES ir Rusijos“.

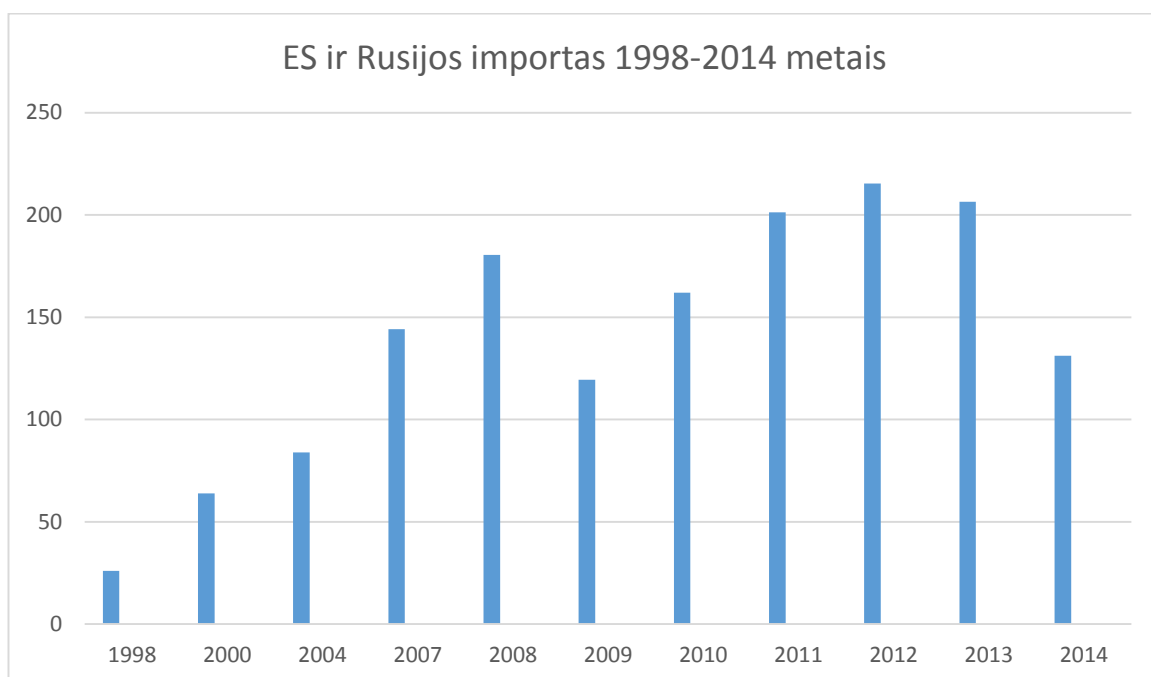
Ekonominius santykius ateities planuose siekiama remti liberalios rinkos principais, t. y. : sumažinti prekybos barjerus, skatinti kapitalo srautus, ir konkurencingumą.

Šiai dienai tiek Rusija, tiek ES daugiausiai koncentruojasi ties ekonominiais bei politiniais santykiais ir prekybos klausimais. Tai gali būti su tuo, kad ekonominių santykių plėtojimas ateities planuose tarp ES ir Rusijos teikia naudą abiem pusėms.

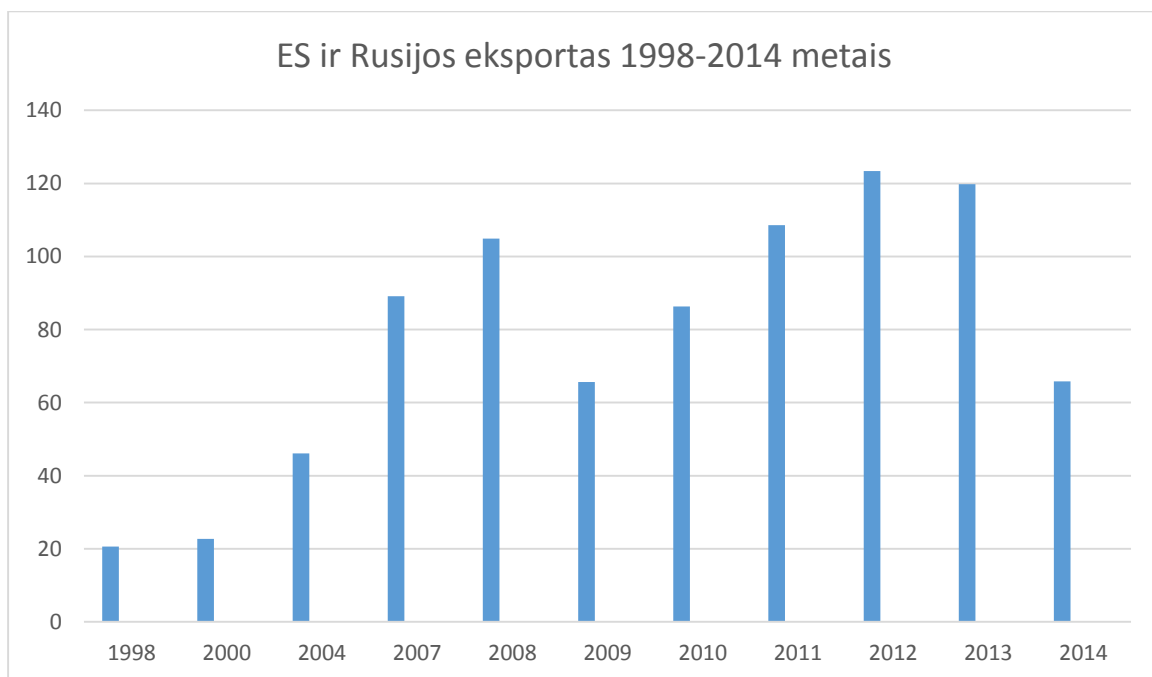
3.4 ES dvišalių prekybos santykių su Rusija tendencijų analizė

Šiame 3.4 poskyriuje atlikta ES ir dvišalių prekybos partnerių su Rusija santykių kaitos analizė. ES ir Rusijos tarptautiniai santykiai analizuojami 1998 - 2014 metais. Šie laikmečiai pasirinkti pagal to meto ekonominius įvykius, kurie argumentuotai pagrįsti 3.2 poskyriuje (žr. 23 psl.)

8 pav. ES ir Rusijos importas 1998-2014 metais (mlrd. eur)

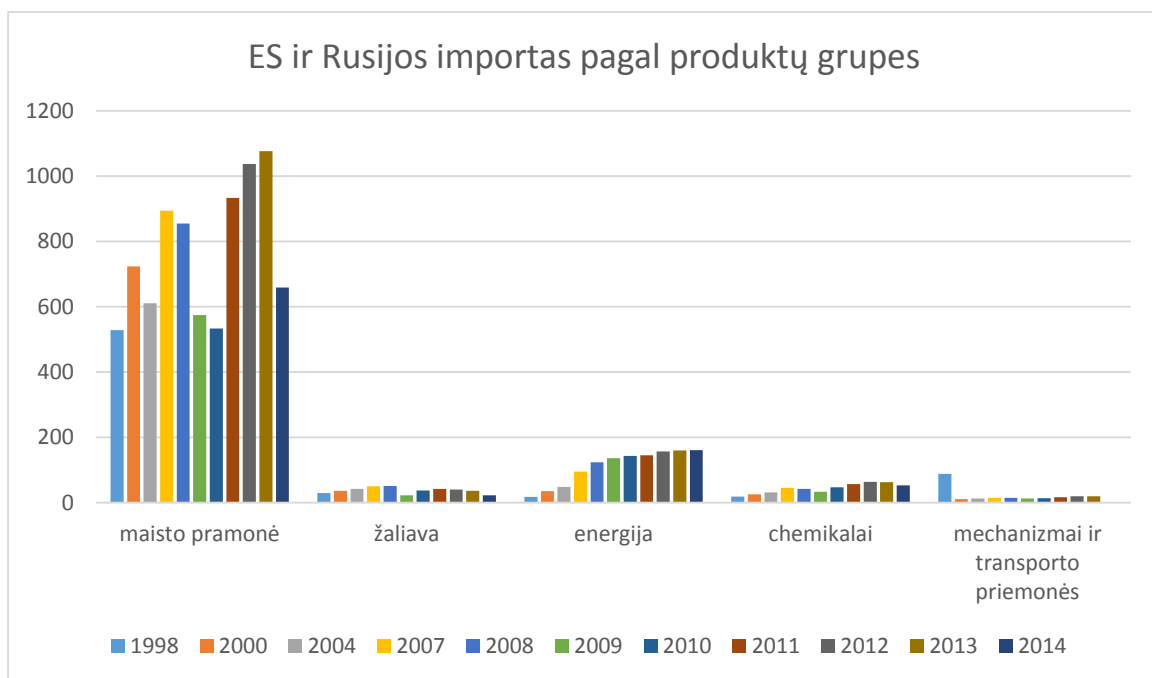

9 pav. ES ir Rusijos eksportas 1998-2014 metais (mlrd. eur)

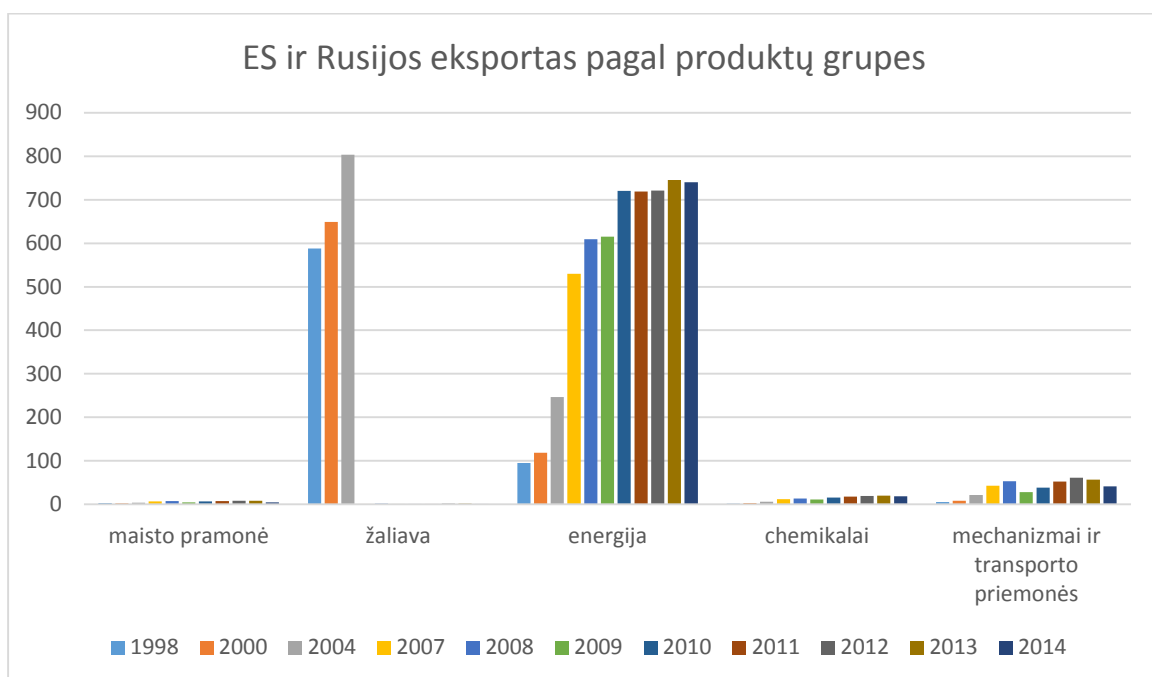
1998 metais eksportas į Rusiją siekė 20,6 mlrd. eurų, tais pačiais metais importas iš Rusijos siekė 26 mlrd. eurų. 2000 metais eksportas į Rusiją siekė 22,7 mlrd. eurų, tais pačiais metais importas iš Rusijos siekė 63,8 mlrd. eurų. 2004 metais eksportas į Rusiją yra 46,1 mlrd. eurų, tais pačiais metais importas iš Rusijos yra 83,9 mlrd. eurų. 2007 metais eksportas iš Rusijos yra 89,1 mlrd. eurų, tais pačiais metais importas iš Rusijos 144,2 mlrd. eurų. 2008 metais eksportas į Rusiją yra 104,9 mlrd, eurų, tais pačiais metais importas iš Rusijos yra 180,4 mlrd. eurų. 2009 metais eksportas į Rusijos yra 65,6 mlrd. eurų, tais pačiais metais importas iš Rusijos yra 119,5 mlrd. eurų. 2010 metais eksportas į Rusiją yra 86,3 mlrd. eurų, tais pačiais metais importas iš Rusijos yra 162 mlrd. eurų. 2011 metais eksportas į Rusiją yra 108,6 mlrd. eurų, tais pačiais metais importas iš Rusijos yra 201,3 mlrd. eurų. 2012 metais eksportas į Rusiją yra 123,4 mlrd. eurų, tais pačiais metais importas iš Rusijos yra 215,1 mlrd. eurų. 2013 metais eksportas į Rusiją yra 119,8 mlrd. eurų, tais pačiais metais importas iš Rusijos yra 206,1 mlrd. eurų. 2014 metais eksportas į Rusiją yra 65,8 mlrd. eurų, tais pačiais metais importas iš Rusijos yra 131,1 mlrd. eurų. Akcentuotina, kad didžiausias eksportas ir importas su Rusija buvo 2012 metais, mažiausias eksportas ir importas – 1998 (žr. 6 ir 7 pav.).

10 pav. ES ir Rusijos importas pagal produktų grupes 1998-2014 metais

11 pav. ES ir Rusijos eksportas pagal produktų grupes 1998-2014 metais

Daugiausia maisto produktų, energijos, chemikalų į Rusiją buvo eksportuojama 2013 metais, mažiausiai – 1998. Žaliavų daugiausiai eksportuota į Rusiją buvo 2004 metais, mažiausiai – 2014 metais. Energijos mažiausiai eksportuota buvo 1998, o daugiausiai – 2014 metais.

Iš pateiktų statistinių duomenų matoma, kad Rusijos eksportas ir importas su ES vystėsi gana tolygiai iki pasaulinės finansų krizės, kuomet stebimas didelis kritimas žemyn, ir 2014 metai, kuomet Rusija ir ES pradėjo taikyti prekybinių santykių apribojimą – embargą.

IŠVADOS

1. Išanalizavus tarptautinės prekybos teorijas bei realistinę ir liberalistinę tarptautinių santykių teorijas, išryškėja ideologinis skirtumas tarp ES užsienio politikos formavimo santykiuose su JAV ir Rusija. Kalbant apie tarptautinės prekybos teorijas, galime teigti, jog ES dvišaliai tarptautinės prekybos santykiai su JAV ir Rusija iš esmės remiasi Hecksher-Ohlin tarptautinės prekybos teorija, kadangi visos šalys eksportuoja tas prekes, kurioms turi perteklinius išteklius, o importuoja prekes, kurioms turi itin ribotus gamybos išteklius. Iš esmės, nėra vienos teorijos, kuria galėtume vadovautis kalbant apie tarptautinę prekybą. Išanalizavus tarptautinių santykių teorijas, išryškėja kitokios tendencijos. Rusija savo užsienio politiką formuoja, pasitelkdama realistinę paradigmą, pagal kurią iškeliamas pagrindinis valstybės tikslas – išlikti. Užsienio politika formuojama anarchijos ir nuolatinių varžybų tarp valstybių kontekste, kai neegzistuoja jokia aukščiausia kontroliuojanti institucija, kuriai paklustų visi sistemos veikėjai ir kuri galėtų suvaldyti prievartos, jėgos naudojimą, siekiant savanaudiškų tikslų. Tuo tarpu ES bei JAV pripažįsta tarptautinės teisės normų viršenybę ir pirmenybę suteikia transnacionalizmui bei tarpusavio priklausomybės didinimui. Tarptautinių santykių arenoje svarbiausiais tampa transnacionaliniai aktoriai, išauga tarptautinių organizacijų reikšmė, didelis dėmesys skiriamas ekonominei tarpusavio priklausomybei, taip pat akcentuojama demokratijos svarba. Į šiuos aspektus ES atsižvelgia formuodama savo užsienio politiką. Dėl skirtingos tarptautinės sistemos vizijos tiek ES su JAV, tiek Rusija iškelia skirtingus tikslus, o tai apsunkina tarpusavio bendradarbiavimą bei tarptautinę prekybą.

2. Tarptautinės prekybos teorijos ir jų taikymo principai yra įgyvendinami įvairiais būdais – tarptautinės prekybos politikos priemonėmis. Apibendrinant tarptautinę prekybą ribojančias priemones, galima teigti, kad visos ES valstybės narės ne tik taiko tuos pačius muitus užsienio prekybos partnerėms, bet ir laikosi tų pačių prekybos susitarimų, kuriuos apibrėžia tarptautinę prekybą nustatančios organizacijos. Pagrindinės tarptautinę prekybą nustatančios organizacijos yra Tarptautinis valiutos fondas, Pasaulio bankas, bei Pasaulinė prekybos organizacija.

3. Atlikta Europos Sąjungos dvišalių prekybos santykių kaitos tendencijų analizė rodo, kad ES prekyboje su Rusija išryškėja tam tikri dėsningumai: 1998 esant Rusijoje ekonominei krizei, prekyba su ES tuo metu yra mažiausia, kuri laipsniškai didėjo iki 2007 metų, kuomet buvo pasiekiamas produkcijos eksporto pikas. Tuo tarpu 2008 metais įvykusi pasaulinė finansų krizė turėjo įtakos ir ES ir Rusijos prekybiniam santykiams. Stebimas ženklus kritimas žemyn, ir laipsniškai augimas iki 2014 metų, kuomet Rusija taikė embargą ES valstybėms narėms. Taip pat nustatyta, kad 2000 metais sumažėjus naftos atsargoms JAV tiek eksportas, tiek importas su ES, žaliavos produkcijos buvo vienas mažiausių. 2004 pasaulį užklupus energetinei krizei (energijos produkcijos sumažėjimui) ES

prekybos mąstai šiais produktais su pagrindiniais prekybos partneriais išlieko vidutiniai. Po šios krizės, t.y. 2007 metais buvo pastebimas energijos produktų eksporto į šias šalis išaugimas, tačiau importo į ES sumažėjimas. Susisteminus 2007 metų duomenis pabrėžtina, kad šiuo laikotarpiu su nagrinėjamomis prekybos partnerėmis pastebimas visų pasirinktų produktų grupių tiek eksporte, tiek importe išaugimas, ypač tai išryškėjo prekyboje su Rusija. Paaiškėjus pagrindinėms Europos Sąjungos dvišalių prekybos santykių kaitos tendencijoms, matoma, kad prekyba su pasirinktomis šalimis turi tendenciją augti. Šį reiškinį galima paaiškinti su metais didėjančiu produkcijos vartojimu, augančia prekių paklausa. O tai, galima pastebėti, veda vis į didesnio mąsto krizę: pradedant 1998 metų Rusijos ekonominės situacijos pablogėjimu, baigiant 2007 metų pabaigoje JAV prasidėjusia ir po visą pasaulį išplitusia ekonomine krize. Tuo tarpu nuo 2009 iki 2014 metų buvo pastebimas sistemingas tarptautinės prekybos augimas (tiek eksporto tiek importo srityse). Pasaulis pradėjo atsigausti po finansų krizės, santykiuose su JAV matomas itin ryškus santykių pasistūmėjimas į priekį, kaip ir su Rusija, išskyrus 2014 metus, kuomet dėl karinės situacijos susidarymo, ES ir Rusija praktiškai visiškai nutraukė savo prekybinį ir ekonominį bendradarbiavimą.

Apibendrinant statistinių duomenų rodiklius, galima daryti prielaidą, jog masinis produkcijos vartojimas su kiekvienai metais tik didės; tikėtina, kad atsiras vis didesnė prekių ir paslaugų paklausa. Taigi, šiuo atveju ES dvišaliai prekybos santykiai su JAV ir Rusija turėtų tik stiprėti, t. y. šie santykiai turėtų atsispindėti didėjančiuose tarptautinės prekybos rodikliuose. Taip pat galima daryti prielaidą, jog ES galutinai pritaris laisvosios prekybos idėjai su JAV, tokiu atveju turėtų būtų stebimas itin didelis prekybos augimas į viršų. ES santykiuose su Rusija tikėtinas tarptautinės prekybos stabilizavimasis, Rusija nebetaikys embargo ir tarptautinės prekybos situacija stabilizuosis.

LITERATŪRA

1. Allen T. (2000). European Union trade with USA. Nr. 6, p.8
2. Allen T. (2008). EU – Russia Summit. p.4
3. Allen T. (2009). An EU27 surplus in trade in goods with the USA. P.6
4. Andreas F. Lowenfeld International economic law / International economic law series, Oxford University Press, 2003
5. Bagdanavičius J.; Stankevičius P.; Lukoševičius L. (1999). Ekonomikos terminai ir sąvokos. Vilnius
6. Ball A., Mcculloch H. (1993). Introduction and Essentials. Homewood: IRWIN.
7. Bendini R. , Kyst C., Dedobbeleer V. (2006). The facts: the EU in international trade.
8. Bernatonytės D. (2004.) Tarptautinės prekybos pagrindai. Kaunas: Technologija, 151 p.
9. Bruno M. (1991). Opening Up: Liberalization with Stabilization. The Open Economy: Tools for Policymakers in Developing Countries. Oxford: Oxford University Press.
10. Coughlin C., Chrystal K., Wood E. (1988). Protectionist Trade Policies: A Survey of Theory, Evidence and Rationale. Federal Reserve Bank of St. Louis Review.
11. Dubauskas, G. (2006). Organizacijos elgsena, Vilnius.
12. European Commission. External Relations. (2001). The European Union and Russia: Close Neighbours, Global Players, Strategic Partners. 31 p.
13. European Commission. External Relations. (2003). A new Partnership with South East Asia. Communication from the Commission. 43 p.
14. European Communities. (2002). External and Intra – European Union trade. Statistical yearbook. Data 1985-2014. p. 174. ISSN 1606-3481
15. European Communities. (2004). External and Intra – European Union trade. Statistical yearbook. Data 1958-2004. p. 238. ISSN 1606-3481
16. European Parliament dg External Policies. Seminar on international trade, the facts the European Union in international trade. 2006
17. Europos Komisija. Europos Sąjungos užsienio politika. ES ir pasaulis. (2007). Liuksemburgas: Europos Bendrijų oficialiųjų leidinių biuras. 22 p. ISBN 978-92-79-06088-5
18. Europos Komisija. Spaudos ir komunikacijos generalinis direktoratas. (2004 m.). Europos Sąjunga pasaulio arenoje. Europos Sąjungos išorės santykiai. 20 p.
19. Gambini G. (2009). EU-27 trade surplus with India at record level in 2007. p.4
20. Gilpin R. (1998). Tarptautinių santykių politinė ekonomija. Algarvė. 518 p.

21. Gnessoto N., Giovvani G. (2002) The New global puzzle. What World for the EU in 2025? Institute for Securities Studies. 245p.
22. Grižas R. L. (2003). Tarptautiniai ekonominiai santykiai. Vilnius. 116 p.
23. Held, D.; McGrew A.; Goldblatt D.; Perraton J.(2002) Globaliniai pokyčiai: politika, ekonomika ir kultūra. Vilnius: Margi raštai. 539 p.
24. Hollis M., Smith S.(1998) Tarptautiniai santykiai: aiškinimas ir supratimas.Vilnius,225 p.
25. Human rights and international trade / edited by Thomas Cottier, Joost Paulwelyn and Elisabeth Bürgi Bonanomi, International economic law series, Oxford University Press, 2005
26. International Law. Ed. Malcolm D. Evans, Oxford University Press, 2004.
27. Jakutis, A. ir kt. (1999) Ekonomikos teorijos pagrindai. Kaunas: Smaltija. 390p.
28. Jeannet J, Hennessey D. (1995). Global Marketing Strategies. Boston: Houghton Mifflin.
29. Junevičius A., H.M Schafer (2005). Europos Bendrijos bendrosios rinkos teisė.Kaunas.423 p.
30. Kefalas G. (1990). Global Business Strategy: A Systems Approach. Cincinnati: South-Western Publishing Co.
31. Melnikas, B. (2002).Transformacijos. Vilnius: Vaga. 749 p.
32. Navickas V. (2003). ES rinkų ypatumai. Kaunas: Technologija, 163 p.
33. Paul T. Mcgrath.(1999) Tarptautinės ekonomikos pagrindai. Vilnius: margi raštai. 123 p.
34. Robert E. (2000). In Readings in Social Welfare: Theory and Policy. 326p.
35. Startienė G. (2002). Tarptautinės prekybos finansavimas: rizika mokėjimai, kreditavimas. Kaunas: Technologija. 318 p.
36. Taoka M., Don R. (1991). International Business: Environments, Institutions, and Operations. New York: Harper Collins.
37. V. Gubicaitė – Šilingienė. Kolektyvinis valdymas. Kaunas: Technologija, 1998.-101p
38. Vijeikis J., Vijeikienė B. (2003). Tarptautinis marketingas. Vilnius: „Vilspa“.27 p.
39. WTO Publications. (2008). International trade statistic 2008. p. 240.
40. Z. Petrauskas, G. Steponavičius. Lietuva ir tarptautinės organizacijos. Kaunas,1998
41. Žalimas D., Žalimienė S., Petrauskas Z., Saladžius J. Tarptautinės organizacijos, Vilnius, Justitia, 2001.

1 PRIEDAS

Europos Sąjungos ir prekybos partnerių eksportas pagal produktų grupes

	1998	2000	2004	2007
JAV				
maisto pramonė	7,8	9,2	9,9	11,2
žaliava	1,8	2,3	3,1	3
energija	4,7	11	12,2	18,4
chemikalai	27,4	35,3	46,7	55,8
mechanizmai ir transporto priemonės	94,2	115,2	103,5	107,8
RUSIJA				
maisto pramonė	2,9	2,8	4	6,7
žaliava	588	649	803	1,3
energija	95	119	247	530
chemikalai	2,1	3,2	6,4	12,4
mechanizmai ir transporto priemonės	5,8	8,3	21,5	43,3

	2008	2009	2010	2011
JAV				
maisto pramonė	3,9	3,8	4,6	5,2
žaliava	2,9	1,5	2	2,3
energija	17,2	17,9	18,2	18,6
chemikalai	56,3	53,5	60,4	62,1
mechanizmai ir transporto priemonės	107,9	77,7	93,6	104,6
RUSIJA				
maisto pramonė	7,5	5	7	7,7
žaliava	1,5	1,1	1	1,4
energija	609	615	720	719
chemikalai	13,8	11,4	15,6	17,9
mechanizmai ir transporto priemonės	53,3	28,4	38,4	52,3

	2012	2013	2014
JAV			
maisto pramonė	5,7	5,9	6,1
žaliava	2,6	2,5	2,6
energija	19,2	18,1	18,6
chemikalai	66,8	62,1	43,8
mechanizmai ir transporto priemonės	121,6	122,7	123,6
RUSIJA			
maisto pramonė	8,2	8,7	5,1
žaliava	1,7	1,7	1,1
energija	721	745	740
chemikalai	19,6	20,1	18,6
mechanizmai ir transporto priemonės	61,2	56,7	41,3

2 PRIEDAS. Europos Sąjungos ir JAV importas pagal produktų grupes

	1998	2000	2004	2007	2008	2009
maisto pramonė	5,6	6,1	5,4	5,8	4,6	3,7
žaliava	6,2	8	5,7	8,8	8,2	5,2
energija	1,6	2,2	2,6	4,1	4,2	4,9
chemikalai	20,9	26,5	31,4	35,8	36,3	33,6
mechanizmai ir transporto priemonės	93,5	116	80,2	79,4	81,6	62,2

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Maisto pramonė	3,7	4,5	5,2	5,1	5,9	6
žaliava	5,2	7,4	8,6	8,2	8,8	9,1
energija	4,9	4,3	4,7	5,6	6,7	6,9
chemikalai	33,6	38,9	40,6	44,1	43,5	43,9
Mechanizmai ir transporto priemonės	62,2	66,9	71,2	78,6	74,5	76,2

3 PRIEDAS. Europos Sąjungos ir Rusijos importas pagal produktų grupes

	1998	2000	2004	2007	2008
maisto pramonė	2,9	2,8	4	6,7	7,5
žaliava	588	649	803	1,3	1,5
energija	95	119	247	530	609
chemikalai	2,1	3,2	6,4	12,4	13,8
mechanizmai ir transporto priemonės	5,8	8,3	21,5	43,3	53,3

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Maisto pramonė	5	7	7,7	8,2	8,7	5,1
žaliava	1,1	1	1,4	1,7	1,7	1,1
energija	615	720	719	721	745	740
chemikalai	11,4	15,6	17,9	19,6	20,1	18,6
Mechanizmai ir transporto priemonės	28,4	38,4	52,3	61,2	56,7	41,3